

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

БРАТУСЬ ГАННА АНАТОЛІЇВНА

УДК 005.336.4:330.341.1(477)

**УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В СИСТЕМІ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Міжрегіональній Академії управління персоналом

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Дацій Олександр Іванович,
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
завідувач кафедри фінансів, банківської та
страхової справи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Маргасова Вікторія Геннадіївна,
Національний університет «Чернігівська
Політехніка»,
проректор з наукової роботи

доктор економічних наук, професор
Андрющенко Катерина Анатоліївна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри бізнес-економіки та
підприємництва

доктор економічних наук, професор
Денисенко Микола Павлович,
Київський національний університет технологій
та дизайну Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри бізнес-економіки та туризму

Захист дисертації відбудеться 22 грудня 2020 р. о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.142.03 у Міжрегіональній Академії управління персоналом за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, корп. 24, ауд. 20.

Із дисертацією можна ознайомитись у Міжнародному бібліотечно-інформаційному центрі ім. Ярослава Мудрого Міжрегіональної Академії управління персоналом за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

Автореферат розіслано «20» листопада 2020 р.

Т.в.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради,
д.е.н., с.н.с.

О. І. Радзівський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Забезпечення національної безпеки України, як інтегративної якісної характеристики країни сьогодні, вимагає усунення й нейтралізації загроз у багатьох сферах, зокрема, в економічній та науково-технічній. Формування економіки інноваційного типу та забезпечення належних конкурентних позицій у світовому економічному просторі неможливе без удосконалення відносин у сфері управління інтелектуальною власністю, обліку тенденції їх розвитку. Незважаючи на те, що за останні роки сучасною наукою накопичено значний досвід щодо формування механізму та системи управління інтелектуальною власністю у світі, перед Україною стає складне завдання щодо гармонізації законодавства та створення дієвої системи управління інтелектуальною власністю на національному рівні, яка здатна забезпечити конкурентні переваги на ринку інновацій. Наявні методологічні підходи переважно спрямовані на удосконалення правового забезпечення процесів регулювання розвитку сфери інтелектуальної власності та не враховують широкий спектр специфічних економічних детермінантів, недооцінка значущості яких призводить до зниження економічного ефекту від використання інтелектуальної власності в Україні. Перелічені обставини обумовлюють важливість подальшого концептуально-теоретичного переосмислення та удосконалення методології управління інтелектуальною власністю відповідно до запитів сьогодення.

Теоретико-методологічні питання управління інтелектуальною власністю розкриваються у роботах В. М. Алдошина, К. А. Андрющенко, А. Е. Армейського, В. А. Бабенко, Ю. Л. Борко, Г. В. Бромберга, І. В. Венедіктова, О. І. Васильєва, О. І. Дачія, М. П. Денисенко, В. Дергачової, Ю. З. Драчука, М. Н. Дудкіної, В. О. Жарова, В. Г. Зінова, В. В. Іванової, С. К. Колганова, Н. М. Корсікової, О. М. Левковець, Б. Б. Леонтьєвої, В. Г. Маргасової, А. А. Мерисиянова, Н. С. Орлової, Т. В. Павленко, В. Д. Пархоменко, О. А. Підпригори, Л. Б. Пижової, О. І. Савченко, М. М. Самойленко, В. Г. Семенової, А. П. Сергєєвої, Р. О. Стефанчука, П. М. Цибульова, В. П. Чеботарьова, К. Р. Чуксіної, А. Ю. Шатракова, В. В. Ярмоша та інших.

Різні аспекти економічного розвитку в науково-технічній сфері на основі інноваційної моделі досліджені у працях: А. А. Антохова, Е. А. Афоніна, В. Белова, Ю. Л. Бошицького, Ю. А. Варфоломєєвої, В. А. Гросул, Р. О. Денисової, В. Л. Дикань, О. Дмитрієва, Н. Золотих, А. О. Князевича, Ю. Конова, О. В. Крайчука, Т. Кужда, Т. В. Куклінової, О. М. Кулініч, Н. Лінника, С. Ф. Марової, Л. Г. Мельника, О. Мосій, В. Р. Нерсесова, О. Новосельцева, Г. Розенсона, Б. Розова, Ю. Л. Рудь, А. І. Семенченко, В. В. Смирнова, О. М. Тридіда, В. Хін, К. Ю. Ягельської та інших.

Разом з тим, напрацювання науковців розкривають лише окремі аспекти оцінки та правового захисту об'єктів інтелектуальної власності, в той час як питання управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку національної економіки залишаються недостатньо розробленими та фрагментарними, й тому потребують подальших теоретико-методологічних та практичних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана та виконана згідно з тематичними планами наукових досліджень: ВНЗ «Інститут реклами» (у формі ТОВ) за темою: «Інноваційні підходи до ефективної маркетингової комунікаційної діяльності в умовах трансформації ринкової економіки України (номер Державної реєстрації 0116U002396), у межах якої особисто автором обґрунтовано механізм комерціалізації інтелектуальної власності в системі науково-технічної політики України; Університету економіки та права «КРОК» за темою: «Маркетингові стратегії розвитку підприємства в інноваційній економіці» (номер Державної реєстрації 0115U005106), де особисто автором запропоновано стратегічні напрямки фінансування інтелектуального розвитку економіки та альтернативні стратегічні траєкторії їх зміни; ПрАТ «ВНЗ «МАУП» за темою: «Проблеми та перспективи розвитку промислових і сільськогосподарських підприємств в Україні» (номер державної реєстрації 0117U00024), у межах якої особисто автором досліджено світовий досвід реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності з метою усунення розриву між науково-технічною сферою та реальним сектором економіки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка й обґрунтування теоретико-методологічних засад та прикладних аспектів щодо управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку економіки України.

Досягнення мети дослідження зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити концепцію розвитку інтелектуальної власності в умовах становлення постіндустріальної економіки;
- встановити теоретичне підґрунтя щодо архітекτονіки інтелектуальної власності у контексті структурних трансформацій;
- розкрити полісемантичну сутність інтелектуальної власності як економічної категорії;
- систематизувати та розвинути існуючий методичний апарат до оцінки інтелектуальної власності;
- дослідити особливості методології управління інтелектуальною власністю в контексті науково-технічного розвитку;
- обґрунтувати парадигмальний підхід до управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку України;
- висвітлити особливості державної науково-технічної політики та регулювання в сфері інтелектуальної власності України;
- узагальнити світовий досвід державної науково-технічної політики щодо забезпечення розвитку сфери інтелектуальної власності;
- здійснити оцінку стану та тенденцій функціонування сфери інтелектуальної власності України, а також інтелектуальної та винахідницької активності в системі науково-технічного забезпечення України;
- проаналізувати особливості та тенденції розвитку високотехнологічних секторів економіки України;

- провести діагностику узагальнюючого показника інтелектуального розвитку вітчизняної економіки;
- здійснити концептуалізацію основних аспектів управління розвитком сфери інтелектуальної власності
- розробити методологічний інструментарій комплексної оцінки рівня розвитку об'єктів інтелектуальної власності;
- обґрунтувати домінанти формування організаційного механізму оцінки економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності;
- сформувати науково-методичний підхід до прогнозування рівня інтелектуального розвитку вітчизняної економіки;
- визначити стратегічні напрями розвитку сфери інтелектуальної власності України;
- сформувати стратегію інтелектуального розвитку вітчизняної економіки;
- вдосконалити механізм комерціалізації інтелектуальної власності в системі науково-технічного розвитку;
- здійснити моделювання рівня геоінтелектуальної активності України.

Об'єктом дослідження є процеси управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку економіки України.

Предметом дослідження виступають сукупність теоретико-методологічних засад, прикладних аспектів, методів та способів управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку економіки України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні положення теорії власності та розробки вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів у сфері управління інтелектуальною власністю. Для виконання поставлених завдань у дисертації використано загальнонаукові та спеціальні методи абстрагування, пояснення, узагальнення, групування (при проведенні контент-аналізу робіт вчених-економістів, що займаються дослідженням інтелектуальної власності та обґрунтуванні змісту базових понять з проблем управління інтелектуальною власністю), метод системного аналізу і синтезу (при формуванні теоретико-методологічних положень дослідження); графічного зображення (для візуалізації отриманих результатів і аналітичних даних); спеціальні методи наукового пізнання: формально-логічний, порівняння, статистичний (при обґрунтуванні методичних основ і процесу відбору факторів і показників для оцінки стану та тенденцій функціонування сфери інтелектуальної власності України, оцінюванні інтелектуальної та винахідницької активності, дослідженні тенденцій розвитку високотехнологічних секторів економіки України); анкетування і експертної оцінки (для відбору показників комплексної оцінки рівня розвитку об'єктів інтелектуальної власності); матричний метод (для формування матриці стратегій фінансування інтелектуального розвитку); логічний та інтуїтивний методи (для визначення напрямків активізації розвитку сфери інтелектуальної власності України); економіко-математичного моделювання (для прогнозування інтелектуального розвитку та формування стратегій управління інтелектуальною власністю); метод гіпотез та експерименту (для розробки науково-методичних підходів і проведення їх апробації).

Інформаційною основою дослідження є: законодавчі матеріали Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Європейського патентного відомства, Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент), Українського агентства з авторських та суміжних прав, дані міжнародної статистичної звітності та міжнародних рейтингів, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства освіти та науки України, Державного комітету статистики України; Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації, офіційних публікацій міжнародних економічних організацій (ООН, Євростату, МВФ, ОЕСР); публікації науковців та практиків, ресурси глобальної мережі Internet, електронні патентні бази даних, а також власні дослідження автора з питань управління інтелектуальною власністю України.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення і результати дослідження, які визначають його наукову новизну, полягають у наступному:

уперше:

- запропоновано парадигмальний підхід до управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку на рівні національного господарства, що консолідує теоретичний, емпіричний та методологічний базиси та обґрунтовує основні категорії, головну ідею та мету, об'єкти та суб'єкти управління, завдання, функції, принципи, концептуальні підходи та інструментарій до управління, а також критерії та методологію оцінки, що дозволить грамотно та ефективно розробляти і запроваджувати управлінські рішення відносно формування та комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності на всіх рівнях управління, а також буде сприяти рішенню цілої низки проблем та протиріч, що виникають внаслідок неоднаковості у напрямках і рівнях модернізації окремих регіонів, областей або сфер економічної діяльності, обумовлені станом економіки та суспільства у цілому;

- обґрунтовано організаційний механізм оцінки ефективності економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності, орієнтований на експоненціальне зростання інновацій у питомій вазі нематеріальних активів держави, що створює можливість комплексно оцінити рівень забезпеченості ресурсами сфери інтелектуальної власності за факторами-агрегатами (рівень інтелектуальної та патентної активності, рівень державної підтримки інтелектуальної діяльності і забезпеченість галузі національними дослідниками), з метою формування управлінських рішень у сфері інтелектуалізації відповідно до стратегічного вектору розвитку національної системи інтелектуальної власності і забезпеченні інтенсивного розвитку підприємств у державі;

- розроблено модель базових концептів оцінки рівня розвитку сфери інтелектуальної власності, яка враховує комплекс показників, що характеризують різні аспекти розвитку сфери інтелектуальної власності (патентоспроможність, фінансове забезпечення, стан політичного та правового середовища), а також дозволяє враховувати драйвери, що відображають глобальні позиції України з погляду підвищення інвестиційної привабливості сфери інтелектуальної власності (конкурентний простір ринку інтелектуальної власності);

удосконалено:

– методологію управління розвитком сфери інтелектуальної власності, яка передбачає поетапну та системну оцінку можливостей та цільових орієнтирів проактивної позиції України щодо створення ініціатив і стандартів взаємодії у сфері інтелектуальної власності залежно від рівня інфраструктурного забезпечення;

– методологічні положення щодо визначення агрегованого узагальнюючого показника інтелектуальної власності, що дозволяє встановити рейтинг інтелектуальної активності окремих регіонів за компонентами інтелектуального розвитку (наука, інформаційні технології, освіта, інтелектуальна власність), рівень геоінтелектуальної активності України та створює можливість до визначення перспективних (стратегічних) напрямків активізації сфери інтелектуальної власності в системі науково-технічного розвитку України, а також співставлення отриманого агрегованого показника у міжнародних порівняннях;

– організаційно-методичний підхід до побудови моделі геоінтелектуальної активності України, який на відміну від існуючих, передбачає агрегування прогностичних оцінок індикаторів інтелектуального розвитку, інтелектуальної активності та інвестиційної забезпеченості об'єктів інтелектуальної власності, що створює можливість визначення стратегічних орієнтирів підвищення інтелектуальної привабливості регіонів України;

– інтегрований підхід до визначення стратегічних напрямків інтелектуального розвитку України, який на відміну від існуючих, базується на використанні форсайт-методології дорожнього картування, поєднує в цілісну сукупність ключові цільові установки (реформи) у сферах освіти, науки, інформаційних технологій та інтелектуальної власності, забезпечує нівелювання комунікаційного розриву між рівнями взаємодії сфер інтелектуальної діяльності на всіх ієрархічних рівнях та дозволяє державним органам управління здійснити вибір пріоритетних напрямів стратегічного розвитку, необхідних для досягнення стійких конкурентних переваг у майбутньому;

– науково-методичний підхід до визначення стратегій фінансування інтелектуального розвитку, який на відміну від наявних, враховує середній темп фінансування НДР та середню частку валової доданої вартості від «Професійної, наукової та технічної діяльності» у загальному обсязі ВВП України за областями, передбачає використання методів матричного моделювання, дозволяє встановити цільові напрямки фінансування інтелектуальної діяльності, реалізація яких у перспективі є результативною з позицій фінансових асигнувань та економічної ефективності для вітчизняної економіки;

– методичний інструментарій прогнозування рівня інтелектуального розвитку економіки України, який ґрунтується на застосуванні методу статистичних рівнянь залежностей, враховує основні тенденції ключових сфер інтелектуальної діяльності (науки, інформаційних технологій, інтелектуальної власності, освіти) та дозволяє визначити величину та дослідити характер їх прогностичної зміни, спрогнозувати загальний рівень інтелектуального розвитку економіки України та її областей;

набуло подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат у частині уточнення сутності понять «інтелектуальна власність», «інформаційно-знаннєві ресурси», «науково-технічний розвиток, «геоінтелектуальна активність»;

– матрична модель процесно-функціонального підходу до управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку економіки, яку синтезовано та інтегровано в межах класичних функцій менеджменту через планування, організацію, мотивацію, координацію, контроль та специфічних функцій, властивих саме сфері інтелектуальної власності (розвиток, використання, обмін, захист прав), що надає можливість деталізовано розглядати процеси управління інтелектуальною власністю для забезпечення конкурентних переваг сучасної економічної системи на всіх рівнях;

– концептно-композиційна схема оцінки інтелектуальної власності в контексті трансформації конститутивних елементів, яка представляє методичний базис оцінки інтелектуальної власності і складається із трьох концептів: оцінка інтелектуального потенціалу, оцінка інтелектуального капіталу й оцінка інтелектуальної власності на рівнях національного господарства або регіону, області (макро-мезорівні) за індивідуально підібраними складовими індикаторами, встановленими за критеріями інтелектоактивності, винахідницької активності, технологічної активності, інноваційної активності;

– механізм формування та реалізації державної політики України щодо регулювання сфери інтелектуальної власності шляхом встановлення ієрархії складових системи і детермінант, які окреслюють напрями реалізації державної політики, з метою обґрунтування пріоритетних шляхів розвитку та регулювання діяльності у сфері інтелектуальної власності;

– структура системи науково-технічного розвитку у формуванні інтелектуальної власності, яка вбачається через трансформацію складових компонентів, що формують інтелектуальну власність, та об'єднує окремі елементи і ознаки в єдину систему управління, на вході через сукупність знань та досвіду акумулює інформаційно-знаннєві ресурси в інтелектуальний потенціал, який у процесі еволюційних та революційних змін та шляхом їх формування і накопичень переходить в інтелектуальний капітал, який згодом трансформується в інтелектуальну власність та на виході реалізується через результати використання та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, при цьому завдяки кількісним та якісним перетворенням забезпечується економічне зростання та якісно новий стан економічної системи;

– інтегрована модель взаємодії компонентів інфраструктури комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, яка описує позиціонування в ланцюжку створення цінності у сфері інтелектуальної власності всіх стейкхолдерів, створює можливість всебічної оцінки реалізації бізнес-процесів комерціалізації, враховує результативність інтелектуальної діяльності для кожного з учасників процесу комерціалізації та дозволяє визначити напрями практичної реалізації об'єктів інтелектуальної власності, які орієнтовані на створення інноваційних товарів, технологій або послуг з метою зростання ефекту комерціалізації.

Практична цінність та значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості застосування розроблених рекомендацій у практичних аспектах управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку на державному рівні, а також у подальшому розвитку прикладних положень та науково-обґрунтованих рішень в залежності від вимог економіки.

Практична спрямованість представлених у дисертації теоретико-методологічних розробок підтверджується:

- *Державною інноваційною фінансово-кредитною установою Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України* (довідка №07-156/20 від 16.01.2020 р.), якою враховано у діяльності: пропозиції щодо оцінки рівня розвитку об'єктів інтелектуальної власності на основі системи концептів, що дозволяє визначити драйвери економічного зростання з погляду підвищення інвестиційної привабливості сфери інтелектуальної власності України; метод дорожнього картування, який дозволяє наочно пов'язати між собою бачення, стратегію і план інтелектуального розвитку вітчизняної економіки, а також націлений на інформаційну підтримку процесу прийняття рішень з приводу такого розвитку;

- *Державним підприємством «Державний інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент)* (довідка №192 від 20.03.2020 р.), у роботі якого (при складанні програм розвитку та державної підтримки сфери інтелектуальної власності) використано напрацювання автора щодо визначення агрегованого показника інтелектуалізації власності з метою встановлення рейтингу інтелектуальної активності окремих регіонів України за компонентами інтелектуального розвитку, рівень її геоінтелектуальної активності, а також визначення стратегічних напрямків активізації сфери інтелектуальної власності в системі науково-технічного розвитку країни;

- *Державною аудиторською службою України* (довідка №812/12 від 13.11.2020 р.), у роботі якої використаний методологічний підхід до оцінки економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності, що створює можливість комплексно оцінити рівень забезпеченості ресурсами сфери інтелектуальної власності за факторами-агрегатами з метою формування управлінських рішень у сфері інтелектуалізації національної економіки, а також забезпечення інтенсивного розвитку підприємств у державі.

- *Державним підприємством «Адміністрація морських портів України»* (довідка №405-12/157 від 11.12.2019 р.), у практичній діяльності якого використано модель управління об'єктами інтелектуальної власності, яка дозволяє ідентифікувати ключові чинники впливу на процес формування та розвиток інтелектуальної діяльності на державному рівні та дозволяє ефективно використовувати інструменти інноваційного розвитку в умовах поглиблення інтеграційних процесів.

Результати наукового дослідження також використовуються у навчальному процесі Міжрегіональної Академії управління персоналом при викладанні таких дисциплін: «Комерціалізація наукових досліджень та трансфер технологій», «Міжнародні системи стандартизації та сертифікації», «Наукові засади

інноваційного розвитку підприємства», «Актуальні проблеми моделювання економічних процесів» (довідка № 163/1 від 22.03.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним завершеним науковим дослідженням, в якій вирішені актуальні питання та проблеми управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку економіки України. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно та викладені в наукових публікаціях за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення і результати дисертаційного дослідження, висновки і рекомендації оприлюднювалися та обговорювалися на наукових конференціях міжнародного та всеукраїнського рівня, зокрема: V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Київ, 2019 р.); Звітній науково-практичній конференції «Проблеми розвитку демократичної державності в світових модернізаційних процесах формування національних громадянських суспільств (політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспект)» (м. Київ, 2019 р.); IV International Scientific and Practical Conference «Scientific achievements of modern society» (Liverpool, United Kingdom, 2019); III International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science development» (Lviv, Ukraine, 2019); IV International Scientific and Practical Conference «Science, Society, Education: topical issues and development prospects» (Kharkiv, Ukraine, 2020); V Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 120-річчю Національного університету «Запорізька політехніка» «Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності» (Запоріжжя, 2020 р.); V International Scientific and Practical Conference «Eurasian scientific congress» (Barcelona, Spain, 2020); II Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми формування та реалізації регіональної економіки» (м. Запоріжжя, 2020 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 36 наукових робіт, серед них: 2 монографії (1 – одноосібна і 1 – колективна); 20 статей у наукових фахових виданнях України, у т. ч. 10 статей у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних; 5 статей у зарубіжних виданнях; 9 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій 77,74 друк. арк., з них особисто автору належить 46,62 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел з 350 найменувань та 10 додатків на 70 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 495 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 387 сторінках. Робота містить 77 рисунків та 58 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** здійснено обґрунтування актуальності теми дисертації, визначено її основну мету, завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження; відображено наукову новизну отриманих результатів та їх практичну цінність; приведено результати

апробації основних положень дисертаційної роботи та повноту викладу матеріалів дослідження в публікаціях і конференціях.

У першому розділі **«Теоретичний базис дослідження інтелектуальної власності»** узагальнено концептуальні засади розвитку інтелектуальної власності в умовах становлення постіндустріальної економіки; визначено теоретичне підґрунтя щодо архітектоніки інтелектуальної власності у контексті структурних трансформацій; здійснено розкриття полісемантичної сутності інтелектуальної власності як економічної категорії; систематизовано існуючий методичний апарат до оцінки інтелектуальної власності.

Розвиток сучасного суспільства характеризується трансформацією індустріального суспільства в постіндустріальне, посиленням процесів глобалізації. Феномен постіндустріального етапу еволюційного розвитку полягає у заміщенні матеріальних чинників та надання провідної ролі управлінню знаннями та інформацією, формуванню інтелектуальної власності в усіх сферах і галузях, які стають одним із основних умов зростання наукового, технічного, економічного, політичного, соціального прогресу суспільства.

Ключовим питанням визначення архітектоніки інтелектуальної власності через розкриття змісту її структурних елементів стало дослідження сутності та значення інформаційно-знаннєвих ресурсів, які стають основою створення інтелектуальної власності, необхідної для науково-технічного розвитку економіки. Інформаційно-знаннєві (інтелектуальні ресурси), з авторської точки зору, функціонують у різних формах знання та інформації в матеріальній та нематеріальній формах, є результатом створення, розвитку, взаємодії, обміну, знань, умінь, накопиченого досвіду в науці та освіті, що формують потенційні можливості підприємства на мікрорівні та виступають джерелом створення стійких конкурентних переваг, необхідних для подальшого розвитку науково-технічного та технологічного в економіці устрою життя суспільства.

Визначено, що перетворення інтелектуальних ресурсів в інтелектуальний капітал є наслідком реалізації інтелектуального потенціалу, який розглядається за ресурсно-трансформаційним підходом. Ідеться про можливі форми його перетворення, зокрема в інтелектуальний капітал.

За результатами дослідження та конкретизації наукового тезаріусу всіх складових дефініцій, які наповнюють інтелектуальну власність (знання, інформація, інформаційно-знаннєві ресурси, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал), у роботі сформовано модель її структурної архітектоніки. Встановлено, що відповідно до існуючого у науковій літературі категоріальний апарату, часто ототожнюються або субституються окремі ознаки понять, які формують інтелектуальну власність, що пов'язано зі стрімким науково-технічним розвитком, коли сформовані наукові теорії вже не відповідають реаліям сьогодення та обумовлюють пошук нової наукової парадигми. У результаті автором упорядковано взаємозв'язки між сутнісними ознаками описаних понять, структуровано та обґрунтовано категоріальний апарат, пов'язаний із формуванням інтелектуальної власності, необхідний для врахування особливостей генерування певних елементів структурної архітектоніки інтелектуальної власності з метою ефективного управління нею.

Унікальність інтелектуальної власності полягає в тому, що на сьогодні однозначно сформованого визначення даної всеохоплюючої дефініції не існує. Поняття «інтелектуальна власність» є полісемантичним, сутність і значення якого варіюються в залежності від сфери його застосування. Незважаючи на достатню «молодість» та порівняно недавнє виникнення поняття «інтелектуальна власність», передумови для її появи були сформовані задовго до цього та диктувалися самим ходом розвитку людства. В роботі виділено три економічних концепта щодо еволюції сутності інтелектуальної власності: марксистський, традиційний (неокласицизм) і неоінституціоналістський. На основі зазначених концептів та підходів сформовано теоретичний базис дефініції «інтелектуальна власність» (рис.1). Авторське бачення економічного змісту інтелектуальної власності (ІВ) полягає в економічних відносинах з приводу формування, накопичення, використання невичерпаних інформаційно-знансєвих ресурсів, які виникають в процесі привласнення та відчуження матеріалізованих результатів інтелектуальної та творчої праці особистостей і в сучасних умовах прискореного науково-технічного розвитку виступають основною рушійною силою модернізації економіки.

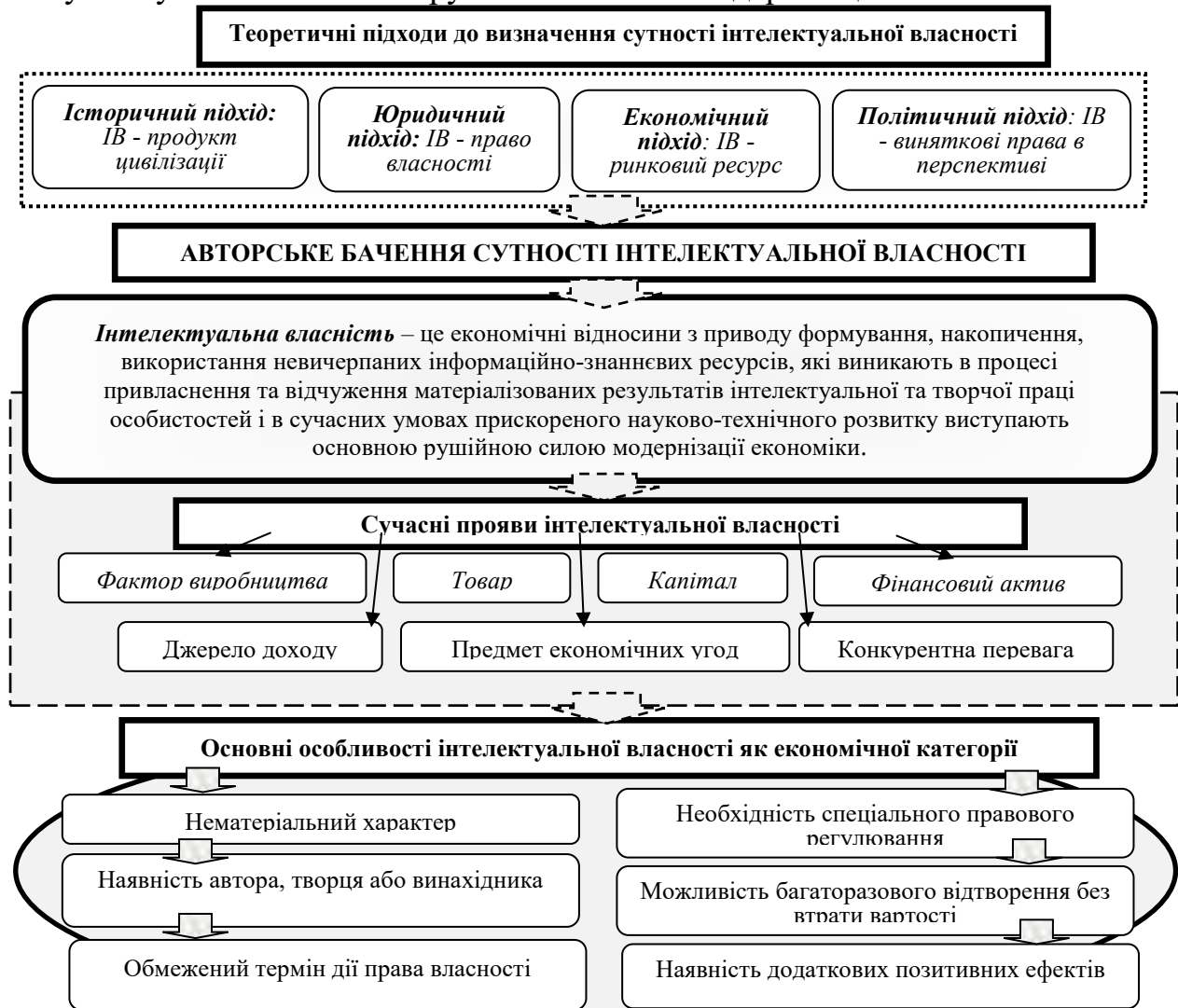

Рис. 1. Теоретичний базис інтелектуальної власності

Джерело: розроблено автором

Відсутність єдиних уявлень про сутність і структурні елементи інтелектуальної власності призводить до появи численних підходів й методів її оцінки. Враховуючи той факт, що інтелектуальна власність, розглядається у системно-трансформаційному зв'язку з інтелектуальним потенціалом та інтелектуальним капіталом, у роботі запропоновано концептно-композиційну схему оцінки інтелектуальної власності в контексті трансформації конститутивних елементів, яка представляє концептуальний базис оцінки інтелектуальної власності.

У другому розділі **«Методологічні основи державної науково-технічної політики в сфері управління інтелектуальною власністю»** досліджено особливості методології управління інтелектуальною власністю в контексті науково-технічного розвитку; обґрунтовано парадигмальний підхід до управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку України; узагальнено світовий досвід державної науково-технічної політики щодо забезпечення розвитку сфери інтелектуальної власності; висвітлено особливості державної науково-технічної політики та регулювання в сфері інтелектуальної власності України.

Управління інтелектуальною власністю запропоновано розглядати в межах класичних функцій менеджменту – планування, організації, мотивації, контролю, координації та специфічних функцій, властивих саме сфері інтелектуальної власності (розвиток, використання, обмін, захист прав), а також процесів управління в такий спосіб: процес «планування і виконання результатів інтелектуальної діяльності», що реалізує функцію планування; процеси «ведення обліку, аналізу і організації комерціалізації», що виконують функцію організації та обліку; процеси «контролю ефективності використання, стимулювання та розвитку», які здійснюють функції мотивації і контролю; процеси «захисту прав у сфері інтелектуальної власності», що розкривається на основі задіяних в операціях і процесах управління інтелектуальною власністю функціях регулювання та контролю. З урахуванням зазначених процесів у роботі розроблено матричну модель процесу управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку економіки.

У рамках проведеного дослідження науково-технічний розвиток пропонується розглядати як безперервний, взаємозумовлений процес кількісно-якісних змін, які характеризуються створенням нових і вдосконаленням застосовуваних технік та технологій, якісним перетворенням всіх елементів процесу виробництва кінцевої продукції з використанням новітніх досягнень науки (наукових відкриттів, винаходів тощо), що призводить до досягнення певного рівня економічного зростання економіки, отримання якісно нового її стану, ефективного використання ресурсів, нагромадження та практичної реалізації нових наукових і технічних знань, а також підвищення загального добробуту населення.

У дисертації розроблено систему науково-технічного розвитку національної економіки та визначено її роль у формуванні інтелектуальної власності (рис. 2).

На вході такої системи акумулюються накопичений досвід у сфері науки і техніки та інформаційно-знаннєві (інтелектуальні) ресурси, які складають інтелектуальний потенціал суспільства. Реалізація інтелектуального потенціалу відбувається через еволюційні та трансформаційні зміни у науково-технічній сфері, які надалі формують інтелектуальний капітал та трансформуються в об'єкти інтелектуальної власності.

Рис. 2. Система науково-технічного розвитку та її роль у формуванні інтелектуальної власності

Джерело: розроблено автором

На виході системи науково-технічного розвитку формуються результативні кількісні та якісні зміни на основі реалізації інтелектуальної власності, що призводить до економічного зростання та отримання якісно нового стану національної економіки.

У роботі запропонована компонентна база авторського парадигмального підходу до управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку на рівні національного господарства, яка представлена як система взаємопов'язаних базисів: теоретичного, емпіричного та методологічного (рис. 3). Даний підхід обґрунтовує основні категорії, головну ідею та мету, об'єкти та суб'єкти управління, завдання, функції, принципи, концептуальні підходи та інструментарій до управління, а також критерії та методологію оцінки, що дозволить грамотно та ефективно розробляти та запроваджувати управлінські рішення відносно формування та комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності на всіх рівнях управління, а також буде сприяти рішення цілої низки проблем та протиріч, що виникають внаслідок неоднаковості у напрямках і рівнях модернізації окремих регіонів, областей або сфер економічної діяльності, обумовлені соціально-економічним станом економіки та суспільства у цілому.

Визначено, що в сучасних умовах розвитку постіндустріального суспільства найбільш значимим та актуальним у сфері інтелектуальної власності для нашої країни є врахування та використання досвіду державного регулювання в цій сфері технологічно розвинених країн. Представлена у роботі динаміка величини сукупної факторної продуктивності (СФП) у країнах з різним рівнем економічного розвитку за останні п'ять років показала, що приріст величини даного показника останнім часом у країнах з розвинутою економікою уповільнився. До основних причин спаду, що відносяться до сфери інтелектуальної власності, виділено: зниження рівня освіти та обсягів витрат на науку та інновації; зниження кількості зареєстрованих нових патентів; наявність секретної інформації або таємниці у підприємств у вигляді незапатентованих нових знань, які не розповсюджуються та відповідно не використовуються у загальному обороті; зниження питомої ваги інвестицій у розвиток об'єктів інтелектуальної власності через потенційну ризикованість даних проєктів; збільшення соціальної нерівності, що означає менший доступ до освіти для бідного населення; обмежений доступ до кредитування підприємств, у т. ч. інноваційних; демографічні фактори, такі як старіння населення; незначна питома вага приватних корпоративних інвесторів у НДДКР.

Результати проведеного аналізу дозволили визначити основні особливості державної політики забезпечення розвитку сфери інтелектуальної власності у провідних країнах світу. Визначено, що прямі державні витрати на наукові проєкти та дослідження у розвинених країнах складають від 0,47% до 0,92% ВВП. Державне фінансування, в основному, спрямовується на фундаментальні дослідження. Найбільш активне фінансування прикладних досліджень і дослідно-конструкторських розробок приватними компаніями здійснюється у Кореї, Японії, Німеччині, Швеції, Франції та ін.

Суттєвою перешкодою розвитку сфери інтелектуальної власності на сьогодні є практична відсутність державної підтримки та стимулювання процесів розвитку сфери інтелектуальної власності та інноваційної активності вітчизняних

підприємств.

Рис. 3. Компонентна база парадигмального підходу до управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку на рівні національного господарства

Джерело: розроблено автором

В роботі розроблено механізм державного регулювання сфери інтелектуальної власності, спрямований на підвищення конкурентоспроможності вітчизняної

економіки, який розкривається через комплексний взаємозв'язок структурних елементів: міжнародного досвіду, стандартів у сфері інтелектуальної власності, діяльності ВОІВ (на вході системи), законодавчих регуляторів, органів управління, формальних та неформальних інституцій, інструментів та економічних методів регулювання (державна система управління ІВ). Завдяки ефективній взаємодії усіх структурних елементів представленої системи через державну підтримку комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у тісному взаємозв'язку між наукою та реальним сектором економіки, створення інституційно-правових умов розвитку системи охорони інтелектуальної власності, забезпечення належного функціонування державних інституцій в сфері ІВ (після тривалого їх реформування) та органів управління на виході будуть отримані конкурентоспроможні результати інтелектуальної діяльності у вигляді об'єктів ІВ, які у подальшому сприятимуть підвищенню попиту на об'єкти інтелектуальної власності на внутрішньому та зовнішньому ринках з метою економічного зростання країни у майбутньому.

У третьому розділі «Дослідження сфери інтелектуальної власності в системі науково-технічного розвитку економіки» здійснено оцінку стану та тенденцій функціонування сфери інтелектуальної власності України, а також інтелектуальної та винахідницької активності в системі науково-технічного забезпечення України; проаналізовано особливості та тенденції розвитку високотехнологічних секторів економіки України; проведено діагностику узагальнюючого показника інтелектуального розвитку.

Аналіз позицій України у міжнародних рейтингах за показниками інтелектуальної власності та трансферу технологій виявив такі нюанси: наявність слабого захисту авторських прав; високі позиції у міжнародних рейтингах за кількістю поданих заявок у національний офіс і отриманих прав на дизайн, товарні знаки, корисні моделі; отримання більш високих позицій у розрахунку до кількості патентів на 1 млн витрат на наукові дослідження, ніж на 1 особу населення; низькі рейтингові позиції України за кількістю міжнародних заявок на патенти; зниження експортно-імпортних операцій об'єктів ІВ та питомої ваги висококваліфікованих спеціалістів, які беруть активну участь у впровадженні знань; здійснення трансферу із зарубіжними країнами не тільки інформаційно-комунікаційних послуг, а переважно через закупівлю готової технологічної продукції, високотехнологічних товарів, що сприяє підвищенню доходів інших країн.

Дослідження показників інтелектуальної власності України за складовою інтелектоактивності показало (табл. 1), що у 2018 р. в Україні залишилось 950 організацій, які здійснювали науково-дослідні розробки, їх кількість за останні роки стабільно зменшується. Більшість із них, як і в минулі роки, відносяться до державного та підприємницького секторів економіки, найменшу питому вагу займають організації сектору освіти. За кількістю публікацій баз даних Scopus та Web of Science Україна посідає 46 місце (серед 233 країн). При цьому у 2018 р., порівняно з 2014 р., кількість українських публікацій у базах даних Web of Science зросла на 64,8%, Scopus – на 29,5%. Поряд із цим негативною тенденцією є зменшення кількості цитувань українських наукових статей, питома вага публікацій українських науковців у загальносвітовому обсязі залишається дуже незначною (0,34 % у 2018 р. за даними бази даних Scopus та індексом Хірша), що свідчить про

відсутність наукового підґрунтя публікацій, визнання результатів досліджень вітчизняних вчених науковим співтовариством, затребуваності розробок вітчизняних авторів на світовій науковій арені. Чисельність персоналу, зайнятого у сфері НДР, на кінець 2018 р., як і у попередні роки, має динаміку до скорочення. Витрати на НДР за усіма джерелами у відсотках до ВВП (наукоємність ВВП) у 2018 р. склали 0,471%. Однією із вагомих причин відставання України за показником наукоємності ВВП є непропорційність у структурі джерел фінансування науки та інновацій.

Таблиця 1

Аналіз вибірових показників ІВ за складовою інтелектоактивності за 2014–2018 рр.

Показники	Роки					Темп зміни (%)	
	2014	2015	2016	2017	2018	2018 р. до 2014 р.	2018 р. до 2017 р.
Кількість організацій, які виконували НДР, од. всього у т. ч.:	998	978	972	963	950	95,19	98,65
державний сектор, %	44,4	45,5	46,6	45,8	48,1	108,33	105,02
підприємницький сектор, %	39,9	38,8	37,7	39	36,9	92,48	94,62
сектор вищої освіти, %	15,7	15,7	15,7	15,2	14,9	94,90	98,03
Чисельність персоналу, зайнятого дослідженнями і розробками, ос.	109636	101598	97912	94274	88128	80,38	93,48
Внутрішні витрати на НДР за джерелами фінансування всього, млн грн	10320,3	12223,1	11530,7	13379,3	16773,7	162,53	125,37
Кількість публікацій у наукових журналах, шт.	179727	157319	175649	176924	173824	96,72	98,25
Кількість публікацій у наукових журналах, індексованих у базі даних Scopus, шт.	10434	10592	11107	12276	13514	129,52	110,08

Побудовано за даними: Державної служби статистики України

Визначено, що в цілому за 2014–2018 рр. спостерігається позитивна динаміка зростання патентної активності на вітчизняному ринку інтелектуальної власності щодо подання заявок на об'єкти промислової власності. В структурі патентної активності найбільшу питому вагу (62,2%) займають заявки на знаки для товарів та послуг, 18,42% становлять заявки на корисні моделі, 8,16% складають заявки на винаходи та 6,15% – на промислові знаки. В цілому за аналізований період спостерігається пожвавлення винахідницької активності вітчизняних розробників. Негативну динаміку щодо скорочення має кількість поданих та виданих патентних заявок на винаходи в національне відомство як на ім'я національних, так і іноземних заявників та за процедурою РСТ (табл. 2), а також значним погіршенням показників патентної активності. До основних виявлених економічних проблем недостатнього розвитку складової винахідницької активності, відносяться: недостатній рівень практичного використання об'єктів інтелектуальної власності; зростаючий відтік винаходів із України; непропорційність у структурі подання заявок та отриманні патентів; вітчизняні винахідники все більше розробляють і патентують менш якісні види інтелектуальної власності (товарні знаки, промислові знаки) через значно меншу вартість отримання патентів на них.

Аналіз розподілу інноваційних підприємств протягом 2014–2018 рр. за видами економічної діяльності показав, що найбільшу частку в структурі інноваційно активних підприємств України зосереджено в галузях промисловості, оптової торгівлі, транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, інформації та телекомунікації. Найбільше інноваційно активних підприємств зосереджено у Київській, Харківській, Львівській, Дніпропетровській, Запорізькій та Одеській областях. До основних причин такого незначного рівня інноваційно активних підприємств в більшості випадків науковці відносять недостатність фінансового забезпечення, значний рівень ризику та відсутність підтримки з боку держави.

Таблиця 2

Динаміка подання заявок на винаходи за 2014–2018 рр., од.

Показники	Роки					Темп зміни (%)	
	2014	2015	2016	2017	2018	2018 р. до 2014 р.	2018 р. до 2017 р.
Кількість поданих патентних заявок на винаходи в національне відомство, в тому числі:	4 814	4 497	4 093	4 049	3 968	82,4263	97,99951
▪ на ім'я вітчизняних заявників;	2 455	2 271	2 230	2 281	2 105	85,7434	92,28409
▪ на ім'я зарубіжних заявників;	220	235	192	213	250	113,636	117,3709
За процедурою РСТ	2 139	1 991	1 671	1 555	1 613	75,4091	103,7299
Всього об'єктів промислової власності	38 777	43 302	48 534	48 324	48 753	125,727	100,8878

Побудовано за даними: Державної служби статистики України

Доведено, що створення знань та їх акумулювання в інтелектуальну власність потребує: навчання, освіти, розробки інформаційних технологій та інновацій, що обумовило вибір складових компонентів (навчання, освіта, інтелектуальна власність, інформаційні технології) для формування на цій основі системи показників узагальнюючої оцінки рівня інтелектуального розвитку економіки, заснованої на знаннях. Для систематизації цих складових компонентів у роботі розроблено модель їх взаємозв'язку із оціночними показниками, проведено визначення узагальнюючого рівня інтелектуального розвитку вітчизняної економіки, а також представлена послідовність етапів такої оцінки.

Відповідно до проведених за представленим алгоритмом результатів розрахунків встановлено, що найвищий рівень інтелектуального розвитку на сьогодні спостерігається у Київській, Харківській, Дніпропетровській, Львівській, Одеській та Запорізькій областях, найнижчий – у Волинській, Кіровоградській, Луганській, Чернівецькій та Закарпатській областях (табл. 3). Подібна тенденція відбувається у зв'язку із тим, що області, які формують державу, мають певні особливості щодо забезпеченості ресурсами, економічним, соціальним технологічним розвитком, стратегічною спрямованістю у відповідності до сформованих державних програм розвитку сфери інтелектуальної власності України.

Визначено, що на сьогодні області, які мають високий узагальнюючий показник інтелектуального розвитку, є найбільш економічно розвиненими регіонами, через високу концентрацію вищих навчальних закладів, а відповідно і

науковців, техніко-технологічних та інноваційних підприємств з найвищим рівнем патентної активності, а відповідно є привабливими для потенційних інвесторів. Представлені у роботі «диспропорції» щодо рівня інтелектуалізації областей підтвердили, що темпи розвитку держави знаходяться у прямій залежності від результатів діяльності її регіонів.

Таблиця 3

Результати розрахунку складових компонентів та узагальнюючого показника рівня інтелектуального розвитку вітчизняної економіки за областями за 2014–2018 рр.

Області	Наукова компонента	Компонента інформаційних технологій	Освітня компонента	Компонента інтелектуалізації власності	Загальний рівень інтелектуального розвитку, %
Вінницька	0,018	0,013	0,057	0,107	3,467
Волинська	0,003	0,002	0,025	0,088	1,157
Дніпропетровська	0,162	0,231	0,231	0,170	19,601
Донецька	0,022	0,020	0,039	0,134	3,903
Житомирська	0,007	0,009	0,036	0,040	1,712
Закарпатська	0,008	0,007	0,042	0,029	1,579
Запорізька	0,069	0,092	0,116	0,073	8,593
Івано-Франківська	0,013	0,009	0,061	0,064	2,568
Київська	0,887	0,761	0,873	0,940	86,272
Кіровоградська	0,011	0,010	0,016	0,031	1,524
Луганська	0,011	0,009	0,020	0,033	1,622
Львівська	0,113	0,079	0,262	0,095	12,203
Миколаївська	0,037	0,041	0,046	0,065	4,620
Одеська	0,078	0,063	0,235	0,113	10,653
Полтавська	0,023	0,017	0,073	0,076	3,820
Рівненська	0,007	0,006	0,048	0,036	1,666
Сумська	0,024	0,023	0,056	0,031	3,104
Тернопільська	0,008	0,008	0,068	0,043	2,079
Харківська	0,323	0,290	0,415	0,284	32,411
Херсонська	0,021	0,015	0,048	0,146	3,865
Хмельницька	0,007	0,012	0,065	0,022	1,838
Черкаська	0,021	0,014	0,054	0,025	2,517
Чернівецька	0,018	0,010	0,041	0,028	2,130
Чернігівська	0,012	0,008	0,026	0,024	1,578

У розділі 4 «Методологічні підходи до управління розвитком сфери інтелектуальної власності в системі науково-технічної політики України» досліджено концептуальні підходи та представлено методологічну основу формування та впровадження управління розвитком сфери інтелектуальної власності; розроблено методичний інструментарій та проведено комплексну оцінку розвитку сфери інтелектуальної власності України; сформовано організаційний механізм оцінки ефективності економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності; обґрунтовано науково-методологічний підхід до прогнозування інтелектуального розвитку вітчизняної економіки.

У межах дослідження з метою розкриття методології управління розвитком сфери інтелектуальної власності в Україні визначено основні етапи означеного управління на основі процесно-орієнтованого підходу та аргументовано доцільність виділення процесу управління інтелектуальною діяльністю в межах державного управління в самостійну функціональну підсистему.

За результатами проведеного дослідження розроблено методологію управління розвитком сфери інтелектуальної власності України (рис. 4).

Запропонована за результатами узагальнення здобутків сучасної наукової думки методологія управління розвитком сфери інтелектуальної власності передбачає поетапну та системну оцінку можливостей та цільових орієнтирів проактивної позиції України щодо створення ініціатив і стандартів взаємодії в сфері інтелектуальної власності залежно від рівня інфраструктурного забезпечення.

Враховуючи необхідність визначення проблем та напрямків підвищення інтелектуалізації в Україні, запропоновано науково-методичний підхід до оцінки розвитку сфери інтелектуальної власності України, який ґрунтується на інтегрованій системі оцінки, зосереджує у собі модель базових концептів, що характеризують різні аспекти розвитку об'єктів інтелектуальної власності, дозволяє оцінити патентоспроможність сфери інтелектуальної власності за сегментами (винаходи, знаки для товарів і послуг, корисні моделі, промислові зразки), здійснити оцінку фінансового забезпечення, оцінити сприятливість правового та політичного середовища, конкурентний простір та комплексно охарактеризувати стан розвитку сфери інтелектуальної власності. Практична апробація запропонованого підходу дозволила охарактеризувати стан розвитку сфери інтелектуальної власності як «проактивний».

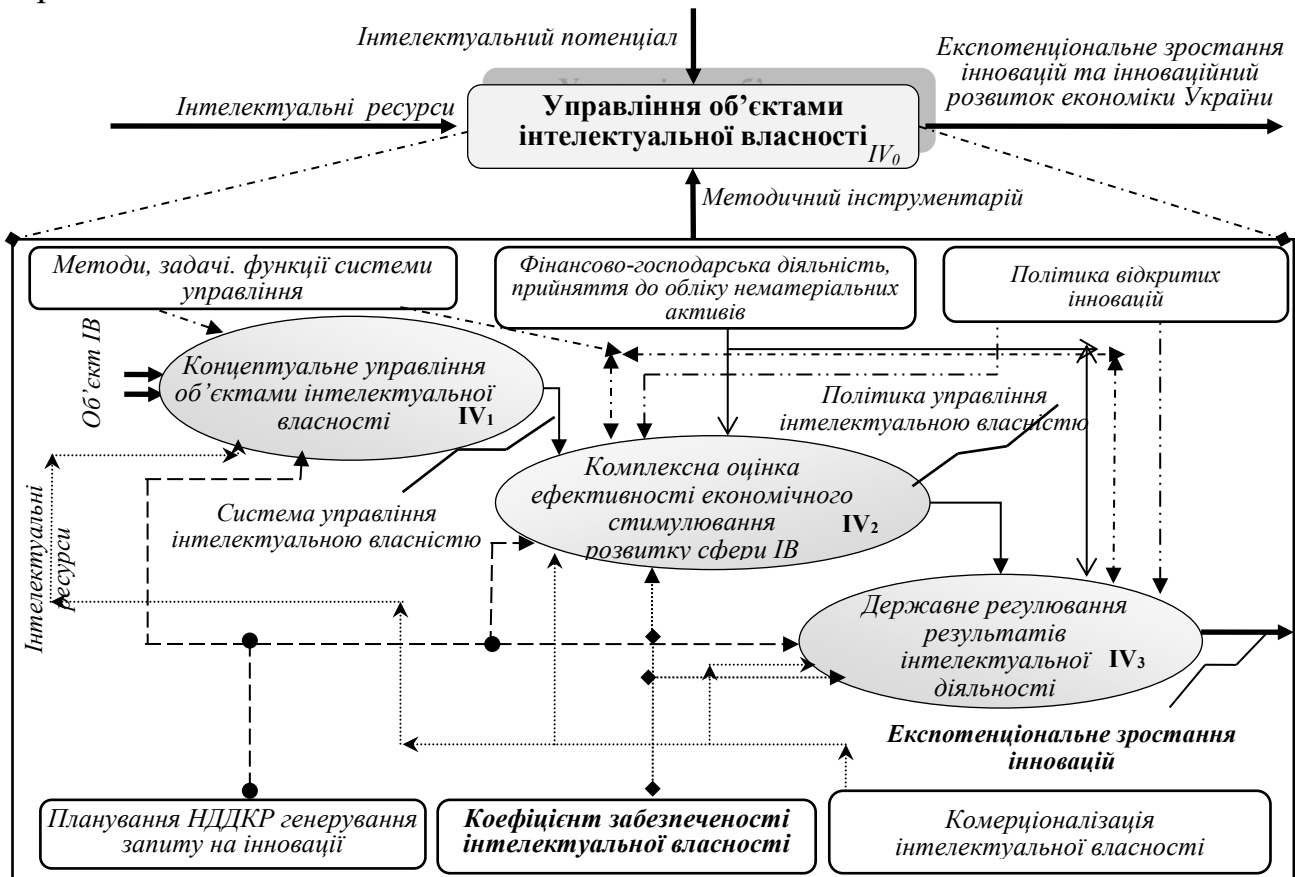
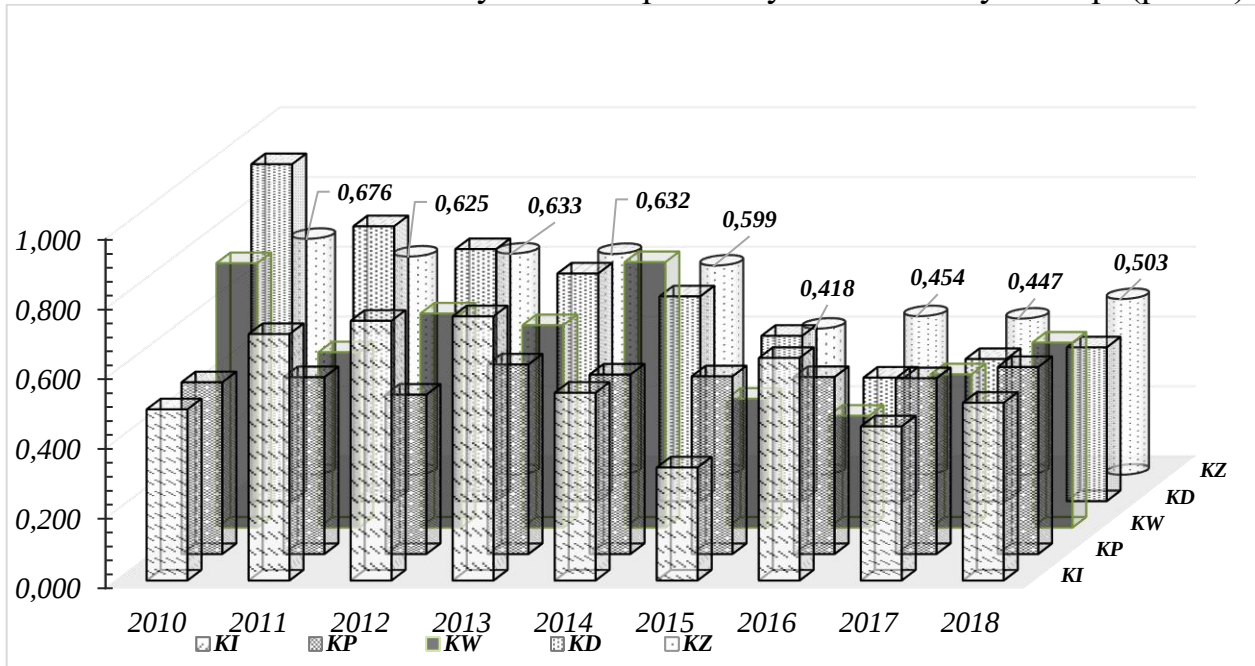

Рис. 5. Організаційний механізм оцінки ефективності економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності

Джерело: розроблено автором

Для визначення стратегічного вектору розвитку національної системи інтелектуальної власності і забезпечення експоненціального зростання інновацій, запропоновано організаційний механізм оцінки ефективності економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності (рис. 5) за факторами-

агрегатами (рівень інтелектуальної та патентної активності, рівень державної підтримки інтелектуальної діяльності і забезпеченість галузі національними дослідниками). За результатами розрахунку коефіцієнта забезпеченості інтелектуальної власності, який відображає інтегровані можливості впливу сектора генерації знань на реальну економіку, встановлено тенденцію зниження рівня економічного стимулювання галузі інтелектуальної діяльності. Визначено, що драйверами економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності в Україні протягом останніх 5 років є нестабільне політичне та бізнес середовище, що вплинуло на зниження розвитку інфраструктури ринку інновацій у державі. Проведений аналіз дозволив виявити позитивну тенденцію підвищення ефективності економічного стимулювання розвитку об'єктів ІВ у 2018 р. (рис. 6).

Умовні позначення:

K^I – дескриптор інтелектуальної активності; K^P – дескриптор патентної активності;
 K^W – дескриптор державної підтримки інтелектуальної діяльності; K^D – дескриптор функціонування національних дослідників; K^Z – коефіцієнт забезпеченості інтелектуальної власності

Рис. 6. Оцінка ефективності економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності в Україні за 2010–2018 рр.

Джерело: сформовано автором

У межах інструментарію до прогнозування рівня інтелектуального розвитку економіки України запропоновано алгоритм його застосування, сутність якого полягає у використанні методу статистичних рівнянь залежностей. Прогнозування рівня розвитку інтелектуального розвитку економіки України враховує основні тенденції ключових сфер інтелектуальної діяльності (науки, інформаційних технологій, інтелектуальної власності, освіти).

Практична апробація запропонованого науково-методичного підходу до прогнозування показала (табл. 4), що рівень інтелектуального розвитку України у перспективі буде зростати за всіма областями України. Найбільш високий рівень інтелектуального розвитку прогнозується у Київській, Дніпропетровській, Харківській та Одеських областях. Визначено, що в середньому по Україні за період 2019–2023 рр. прогнозується підвищення рівня інтелектуального розвитку на 5%, який, відповідно, складе у 2023 р. 13,92% порівняно із 8,94% у 2018 р.

Таблиця 4

Результати прогнозування рівня інтелектуального розвитку економіки України на 2019–2023 рр.

(%)

Області	2018 рік	2019 рік		2020 рік		Прогноз на 2021 рік		Прогноз на 2022 рік		Прогноз на 2023 рік		Середнє зростання за 5 років
		Значення	Відхилення від попереднього року	Значення	Відхилення від попереднього року	Значення	Відхилення від попереднього року	Значення	Відхилення від попереднього року	Значення	Відхилення від попереднього року	
Вінницька	3,467	3,861	0,394	4,300	0,439	4,789	0,489	5,333	0,544	5,940	0,606	0,494
Волинська	1,157	1,720	0,563	1,780	0,060	1,810	0,030	2,283	0,473	2,879	0,596	0,344
Дніпропетровська	19,601	21,824	2,223	24,299	2,475	27,054	2,756	30,122	3,068	33,539	3,416	2,788
Донецька	3,903	4,350	0,447	4,848	0,498	5,403	0,555	6,021	0,618	6,710	0,689	0,561
Житомирська	1,712	1,906	0,194	2,123	0,216	2,364	0,241	2,632	0,268	2,930	0,299	0,244
Закарпатська	1,579	1,762	0,183	1,966	0,204	2,194	0,228	2,448	0,254	2,732	0,284	0,231
Запорізька	8,593	9,600	1,007	10,724	1,125	11,981	1,257	13,385	1,404	14,953	1,568	1,272
Івано-Франківська	2,568	2,855	0,287	3,173	0,319	3,528	0,354	3,921	0,394	4,359	0,438	0,358
Київська	86,272	89,210	2,938	91,080	1,870	92,145	1,065	95,231	3,086	96,145	0,914	1,975
Кіровоградська	1,524	1,692	0,168	1,879	0,186	2,086	0,207	2,316	0,230	2,571	0,255	0,209
Луганська	1,622	1,804	0,182	2,007	0,203	2,232	0,225	2,483	0,251	2,761	0,279	0,228
Львівська	12,203	13,971	1,769	15,996	2,025	18,315	2,318	20,969	2,654	24,008	3,039	2,361
Миколаївська	4,620	5,126	0,506	5,687	0,561	6,310	0,622	7,000	0,691	7,766	0,766	0,629
Одеська	10,653	12,220	1,567	14,018	1,798	16,080	2,062	18,445	2,365	21,158	2,713	2,101
Полтавська	3,820	4,261	0,441	4,752	0,492	5,301	0,548	5,912	0,611	6,594	0,682	0,555
Рівненська	1,666	1,858	0,191	2,071	0,213	2,308	0,237	2,573	0,265	2,868	0,295	0,240
Сумська	3,104	3,452	0,349	3,840	0,388	4,272	0,432	4,752	0,480	5,286	0,534	0,437
Тернопільська	2,079	2,330	0,251	2,611	0,281	2,926	0,315	3,279	0,353	3,674	0,395	0,319
Харківська	32,411	37,413	5,002	43,186	5,773	49,851	6,664	57,543	7,693	66,423	8,880	6,802
Херсонська	3,865	4,324	0,459	4,838	0,514	5,413	0,575	6,056	0,643	6,776	0,720	0,582
Хмельницька	1,838	2,069	0,231	2,330	0,260	2,623	0,293	2,953	0,330	3,325	0,372	0,297
Черкаська	2,517	2,804	0,287	3,124	0,320	3,480	0,356	3,877	0,397	4,319	0,442	0,360
Чернівецька	2,130	2,365	0,236	2,627	0,262	2,917	0,291	3,240	0,323	3,599	0,358	0,294
Чернігівська	1,578	1,754	0,175	1,949	0,195	2,165	0,217	2,406	0,241	2,673	0,267	0,219
<i>В середньому по Україні</i>	<i>8,937</i>	<i>9,772</i>	<i>0,835</i>	<i>10,634</i>	<i>0,861</i>	<i>11,564</i>	<i>0,931</i>	<i>12,716</i>	<i>1,151</i>	<i>13,916</i>	<i>1,200</i>	<i>0,996</i>

В межах запропонованого науково-методичного підходу до прогнозування оцінено вплив кожного фактору на рівень інтелектуального розвитку економіки України. Встановлено, що найбільший вплив має фактор «кількість організацій, які виконують НДР».

У розділі 5 **«Напрями активізації розвитку сфери інтелектуальної власності в системі науково-технічної політики України»** визначено основні стратегічні напрями розвитку сфери інтелектуальної власності України; обґрунтовано основні положення та методичний інструментарій формування стратегій управління інтелектуальним розвитком вітчизняної економіки; удосконалено механізм управління комерціалізацією інтелектуальної власності в системі науково-технічної політики України; розроблено науково-методичний підхід до моделювання рівня геоінтелектуальної активності України.

У межах дослідження з метою організації процесу безперервного інтелектуального забезпечення, що включає створення, генерування, акумулювання, обмін і поширення інформаційно-знаннєвих ресурсів між усіма учасниками інтелектуального простору, розроблено модель функціонування безперервного інтелектуально-забезпечуючого механізму сучасної економічної системи. Ґрунтуючись на системному підході, сформовано систему основних стратегічних цілей, пріоритетних завдань та механізмів активної дії в напрямку розвитку країни в сфері інтелектуальної власності, реалізація яких забезпечить отримання ефекту синергії у різних областях творчої та винахідницької активності, креативності, сприятиме підвищенню інноваційно-інвестиційної привабливості та економічному зростанню України у перспективі.

Для вирішення завдання обґрунтованого вибору оптимального виду стратегій інтелектуального розвитку розроблено науково-методичний підхід до визначення стратегій фінансування інтелектуального розвитку, який враховує середній темп фінансування НДР та середню частку валової доданої вартості від «Професійної, наукової та технічної діяльності» у загальному обсязі ВВП України за областями, передбачає використання методів матричного моделювання, дозволяє встановити цільові напрями фінансування інтелектуальної діяльності, реалізація яких у перспективі є результативною з позицій фінансових асигнувань та економічної ефективності для вітчизняної економіки. На основі практичної апробації запропонованого науково-методичного підходу (рис. 7) окреслені допустимі межі ризику, виявлено поріг фінансових можливостей та визначено оптимальний вид стратегії фінансування інтелектуального розвитку для кожної з областей України.

З метою обґрунтування пріоритетних векторів стратегічних рішень відносно управління змінами в сферах освіти, науки, інтелектуальної власності та інформаційних технологій розроблено «дорожню карту» стратегічних напрямків інтелектуального розвитку України (рис. 8). Запропонований підхід ґрунтується на використанні форсайт-методології дорожнього картування, поєднує в цілісну сукупність ключові цільові установки (реформи) у сферах: освіти, науки, інформаційних технологій та інтелектуальної власності, забезпечує нівелювання комунікаційного розриву між рівнями взаємодії сфер інтелектуальної діяльності на всіх ієрархічних рівнях та дозволяє державним органам управління здійснити вибір

пріоритетних напрямів стратегічного розвитку, необхідних для досягнення стійких конкурентних переваг у майбутньому.

		Частка валової доданої вартості від «Професійної, наукової та технічної діяльності» у загальному обсязі ВВП України (dH), коеф.		
		dH > 2,51 H	2,5 > dH > 1 D	dH < 0,9 N
Середній темп росту витрат на НДР (tB), %	H Фінансування НДР збільшується tB > 25,1%	Львівська Рівненська 1	Запорізька 2	Закарпатська Івано-Франківська Луганська Тернопільська Херсонська Хмельницька Чернігівська 3
	D Фінансування НДР збільшується 25% > tB > 1%	Дніпропетровська Київська Одеська Харківська 4	Полтавська 5	Вінницька Волинська Житомирська Кіровоградська Сумська Чернівецька 6
	N Фінансування НДР знижується tB < 0	7	Донецька Черкаська 8	Миколаївська 9

Умовні позначення:

1 – релевантна; 2 – консервативна; 3, 6 – ірраціональна; 4 – компромісна; 5 – збалансована;
7 – непродуктивна; 8, 9 – обмежувальна

Рис. 7. Матриця стратегій фінансування інтелектуального розвитку України

Джерело: розроблено автором

У роботі доведено, що зростання ефекту комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності Україні сприяє росту ефективності національної економіки. З метою підвищення результативності інтелектуальної діяльності для кожного з учасників процесу комерціалізації та визначення напрямків практичної реалізації об'єктів інтелектуальної власності, які орієнтовані на створення інноваційних товарів, технологій або послуг, в роботі запропоновано інтегровану модель взаємодії компонентів інфраструктури комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (рис. 9), яка описує позиціонування в ланцюжку створення цінності у сфері інтелектуальної власності всіх стейкхолдерів та створює можливість всебічної оцінки реалізації бізнес-процесів комерціалізації.

Для підвищення ефективності інноваційного розвитку регіонів, досягнення високого рівня економічного розвитку та конкурентоспроможності України в роботі аргументовано необхідність розвитку кластерних об'єднань, які мають безумовну перспективу в умовах змін, що відбуваються у світовій економіці, в якій на перший план виходить володіння якісно новим видом ресурсів, а саме інформацією, інтелектом та знаннями.

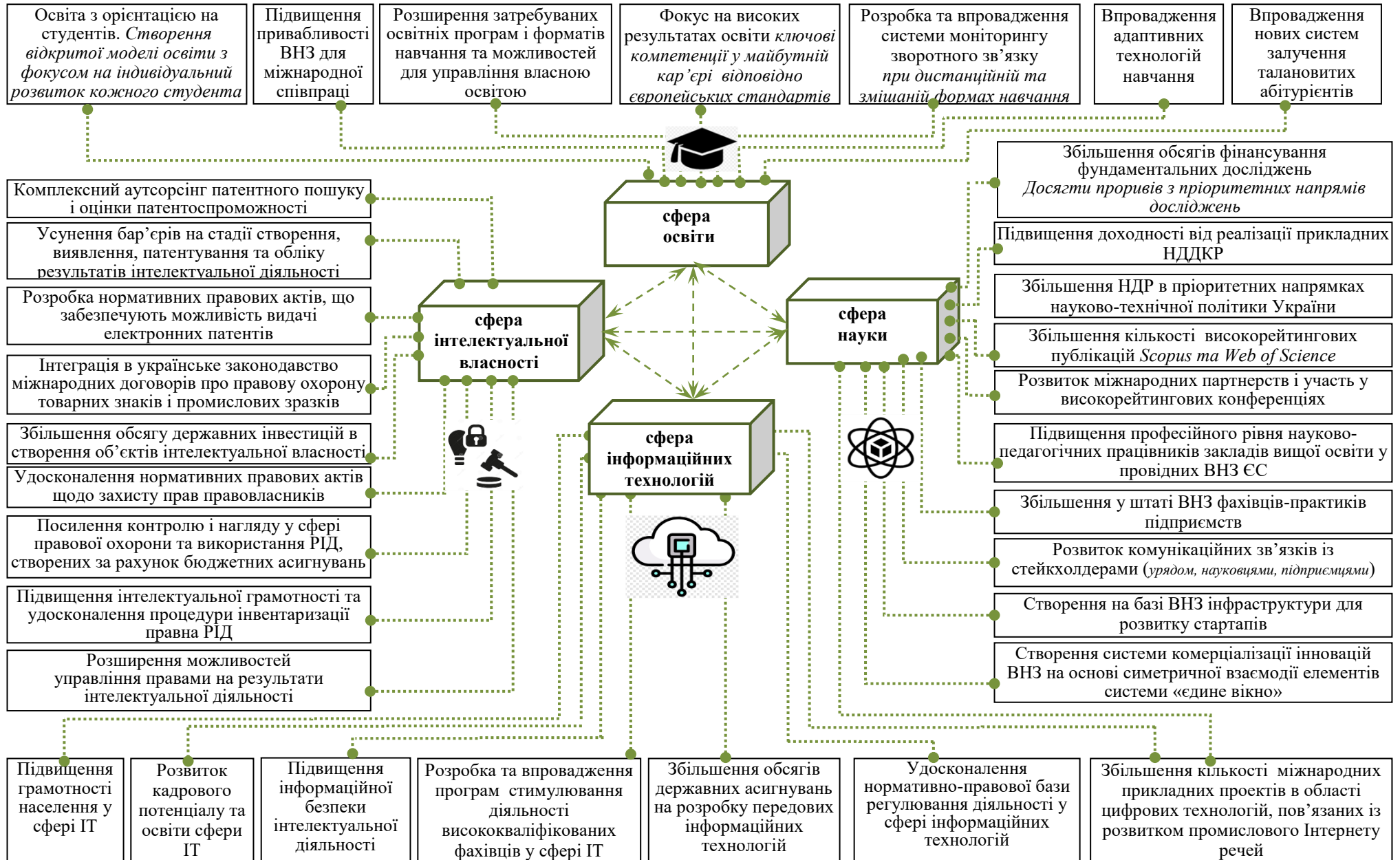

Рис. 8. «Дорожня карта» стратегічних напрямків інтелектуального розвитку України

Джерело: розроблено автором

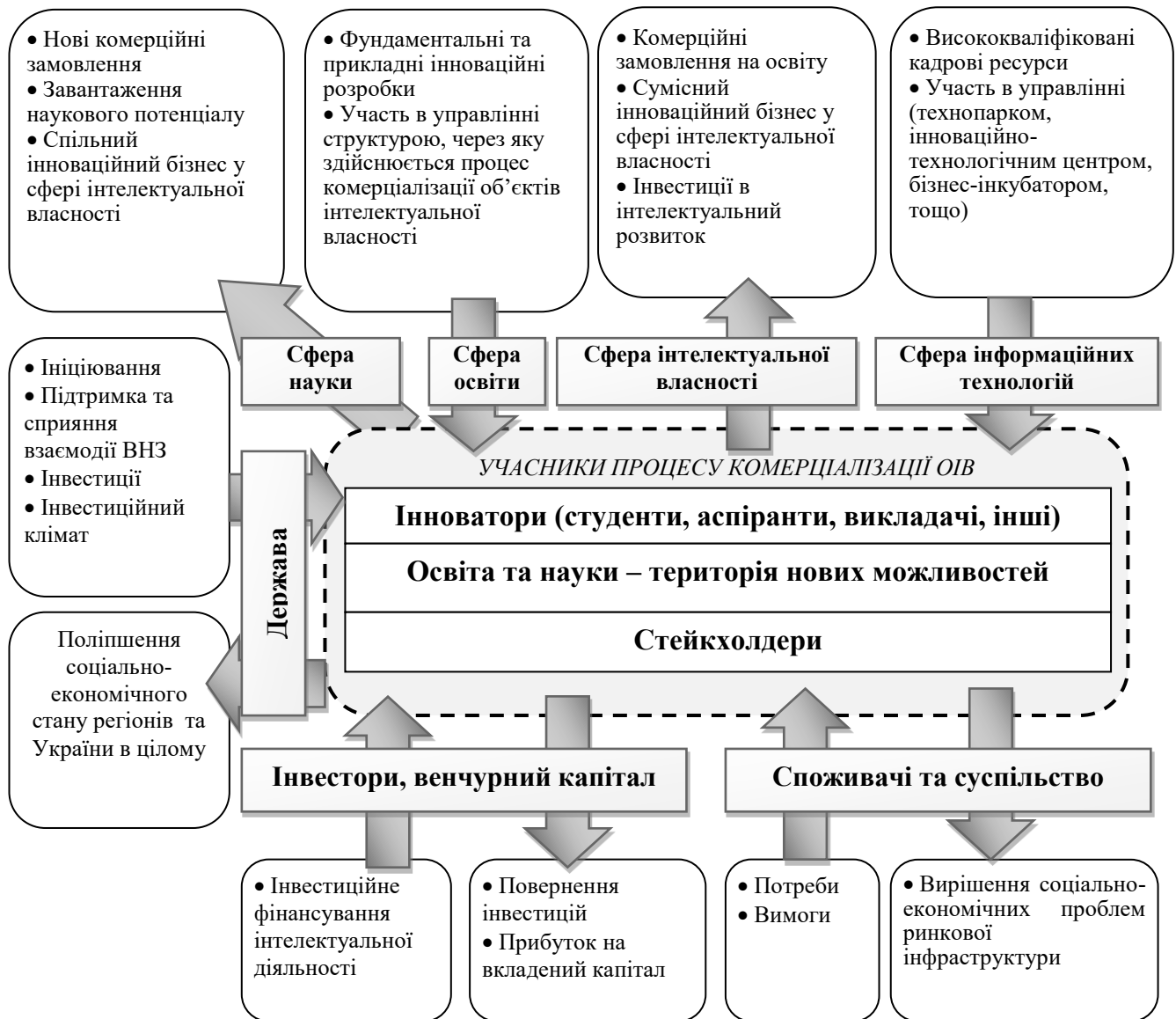

Рис. 9. Взаємодія компонентів інфраструктури інтегрованої моделі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності

Джерело: розроблено автором

Ураховуючи необхідність активізації інтелектуальної активності запропоновано введення авторського поняття «геоінтелектуальна активність», під якою вбачається доцільним розуміти інтегральну властивість та характеристику інтелектуального потенціалу регіонів України до створення, генерування, акумулювання, здійснення обміну і поширення інформаційно-знаннєвих ресурсів між усіма учасниками інтелектуального простору з метою генерування нових конкурентних переваг України у сфері інтелектуальної діяльності.

Для оцінки геоінтелектуальної активності України розроблено інтегровану модель, відповідно до якої рівень інтелектуальної активності кожного регіону визначається шляхом формування стратегії (рис. 10).

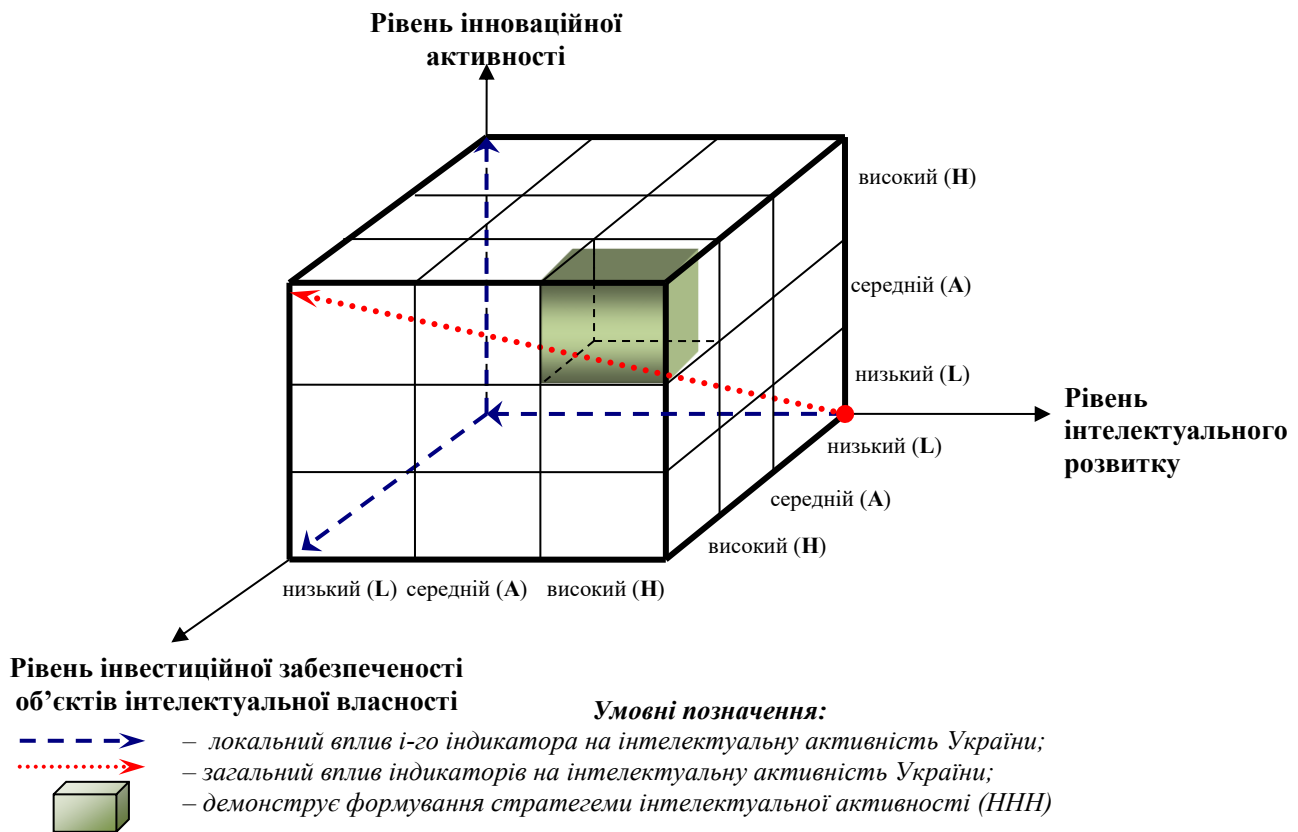

Рис. 10. Інтегрована модель оцінки інтелектуальної активності України
Джерело: розроблено автором

З метою обґрунтування оптимальної моделі інтелектуальної активності для кожної з областей України запропонований методичний інструментарій до оцінки геоінтелектуальної активності, який ґрунтується на використанні сучасних інструментів багатовимірної кластеризації у просторовому форматі, надає можливість на основі визначення потенціалу стратегем встановити характерну для кожного регіону України оптимальну модель інтелектуальної активності (прогресивно-активної, помірно-активної та стохастично-активної) та стратегічний вектор її трансформації.

Практична апробація запропонованого підходу (рис. 11) показала, що для 25% областей України (Одеської, Дніпропетровської; Запорізької; Київської; Львівської; Одеської) характерною є прогресивно-активна модель інтелектуальної активності. Для Донецької області рекомендованою є помірно-активна модель інтелектуальної активності. Для інших 71% областей України оптимальною моделлю інтелектуальної активності є стохастично-пасивна модель.

Відповідно до розроблених положень обґрунтовано цільові вектори зміни моделей геоінтелектуальної активності України.

Обґрунтовано, що запропонований підхід до оцінки геоінтелектуальної активності України створює можливості щодо врахування різнобічних напрямків інтелектуального розвитку та надає можливість виділити найбільш пріоритетні завдання при визначенні стратегічних орієнтирів підвищення інтелектуальної привабливості регіонів.

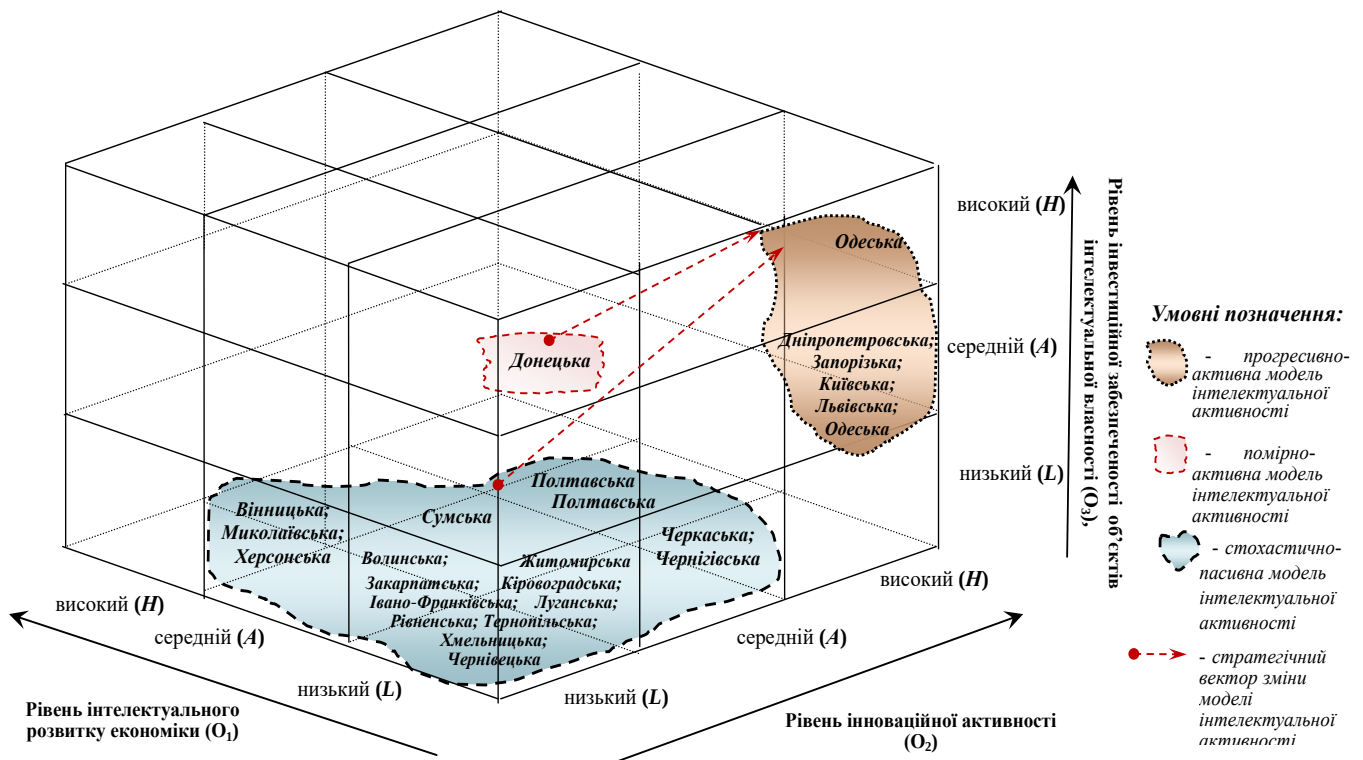

Рис. 11. Результати моделювання рівня геоінтелектуальної активності України

Джерело: розроблено автором

Відповідно до розроблених положень обґрунтовано цільові вектори зміни моделей геоінтелектуальної активності України.

Імплементація запропонованих у роботі теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо управління розвитком сфери інтелектуальної власності сприятиме не тільки забезпеченню ефективності економічної інтервенції інтелектуальної власності, а й прискоренню процесів формування інтелектуально-привабливого ринку вітчизняної економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що виявляється в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів та розробці практичних рекомендацій щодо управління розвитком сфери інтелектуальної власності в системі науково-технічної політики України. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

1. За результатами проведеного компаративного та порівняльного аналізу доіндустріального, індустріального та постіндустріального етапів еволюційно-історичного розвитку суспільства і розвитку інтелектуальної власності обґрунтовано, що основними соціально-економічними факторами, що визначають дефініцію інтелектуальної власності, виступають: розвиток виробничих відносин, конкурентне середовище, науково-технічний розвиток і правове регулювання. Встановлено, що феномен постіндустріального етапу еволюційного розвитку полягає у заміщенні матеріальних чинників та наданні провідної ролі управлінню знаннями та інформацією, формуванню інтелектуальної власності в усіх сферах і

галузях, які стають одним із основних умов зростання наукового, технічного, економічного, політичного, соціального прогресу суспільства.

2. Констатовано, що на сьогодні ототожнюються або субститууються окремі ознаки понять, які формують інтелектуальну власність (знання, інформація, інформаційно-знаннєві ресурси, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал), що пов'язано зі стрімким науково-технічним розвитком, коли сформовані наукові теорії вже не відповідають реаліям сьогодення та обумовлюють пошук нової наукової парадигми. Впорядковано сутнісні взаємозв'язки, структуровано та обґрунтовано категоріальний апарат, пов'язаний із формуванням інтелектуальної власності, необхідний для врахування особливостей генерування певних елементів структурної архітекτονіки інтелектуальної власності з метою ефективного управління нею.

3. Встановлено, що поняття «інтелектуальна власність» є полісемантичним, сутність і значення якого варіюються в залежності від сфери його застосування, а передумови для її появи були сформовані задовго до цього та диктувалися самим ходом еволюції людства. На основі виділених історичних передумов, концептів еволюції сутності інтелектуальної власності (марксистського, традиційного (неокласицизм) і неоінституціоналістського) та підходів (історичного, юридичного, економічного, політичного) сформовано теоретичний базис поняття «інтелектуальна власність».

4. Запропоновано концептно-композиційну схему оцінки інтелектуальної власності в контексті трансформації конститутивних елементів, яка представляє методичний базис оцінки інтелектуальної власності і складається із трьох концептів: оцінка інтелектуального потенціалу, оцінка інтелектуального капіталу й оцінка інтелектуальної власності на рівнях національного господарства або регіону, області (макро-, мезорівні). При формуванні конструкції системи показників оцінки інтелектуальної власності враховано чинну логіку здійснення існуючих економічних досліджень у даному напрямку та виокремлено індивідуально підібрані складові індикатори за наступними ключовими критеріями: інтелектоактивність, винахідницька активність, технологічна активність, інноваційна активність.

5. Обґрунтовано доцільність управління інтелектуальною власністю розглядати в межах класичних функцій менеджменту – планування, організація, мотивація, контроль, координація та специфічних функцій, властивих саме сфері інтелектуальної власності (розвиток, використання, обмін, захист прав), а також процесів управління, які систематизовано у матричну модель процесно-функціонального підходу до управління інтелектуальною власністю в контексті науково-технічного розвитку економіки.

6. Доведено, що одним із центральних і невирішених питань є визначення ролі інтелектуальної власності в системі науково-технічного розвитку національної економіки, яка вбачається через трансформацію складових компонентів, що формують інтелектуальну власність, та об'єднує окремі елементи і ознаки в єдину систему управління, на вході через сукупність знань та досвіду акумулює інформаційно-знаннєві ресурси в інтелектуальний потенціал, який у процесі еволюційних та революційних змін та шляхом їх формування і накопичень переходить в інтелектуальний капітал, який згодом трансформується в інтелектуальну власність та на виході реалізується через результати використання та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, при цьому завдяки кількісним та

якісним перетворенням забезпечується економічне зростання та якісно новий стан економічної системи. Обґрунтовано особливості та складові елементи управління інтелектуальною власністю в межах такої системи на основі парадигмального підходу, який представлено як систему взаємопов'язаних базисів: теоретичного, емпіричного та методологічного.

7. Визначено, що в сучасних умовах розвитку постіндустріального суспільства найбільш значимим та актуальним у сфері інтелектуальної власності для нашої країни є врахування та використання досвіду державного регулювання в цій сфері технологічно розвинених країн. Обґрунтовано основні особливості державної політики забезпечення розвитку сфери інтелектуальної власності у провідних країнах світу, а також варіанти державного регулювання у чотири категорії за ступенем зростання інтенсивності державного впливу: створення базових умов і розробка пріоритетів; створення можливостей; створення державою сприятливих умов для національних виробників; створення державних компаній або державне фінансування існуючого приватного бізнесу.

8. Доведено, що різноманітність, багатоаспектність та різноманітність сфери інтелектуальної власності об'єктивно зумовлюють важливість розуміння та врахування під час організації і реалізації державної науково-технічної політики її розвитку повноцінної системи державного регулювання. В роботі розроблено механізм державного регулювання сфери інтелектуальної власності, спрямований на підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, який розкривається через комплексний взаємозв'язок структурних елементів: міжнародного досвіду та стандартів у сфері інтелектуальної власності, законодавчих регуляторів, органів управління, формальних та неформальних інституцій, інструментів та економічних методів регулювання.

9. Проведено оцінку стану та тенденції функціонування сфери інтелектуальної власності України, інтелектуальної та винахідницької активності в системі науково-технічного забезпечення України, а також розвитку високотехнологічних секторів економіки України, за результатами якої констатовано динаміку до зменшення за останні роки організацій, які здійснювали науково-дослідні розробки, чисельності персоналу, зайнятого у сфері НДР, витрат за усіма джерелами у відсотках до ВВП. Визначено позитивну динаміку щодо зростання патентної активності на вітчизняному ринку інтелектуальної власності відносно заявок на об'єкти промислової власності. В структурі патентної активності найбільшу питому вагу (62,2%) займають заявки на знаки для товарів та послуг, 18,42% становлять заявки на корисні моделі, 8,16% складають заявки на винаходи та 6,15% – на промислові знаки.

10. Доведено, що створення знань та їх акумулювання в інтелектуальну власність потребує: навчання, освіти, розробки інформаційних технологій та інновації, що обумовило вибір складових компонентів (навчання, освіта, інтелектуальна власність, інформаційні технології) для формування на цій основі системи показників узагальнюючої оцінки рівня інтелектуального розвитку економіки, заснованої на знаннях. Розроблено модель взаємозв'язку складових компонент та оціночних показників визначення узагальнюючого рівня інтелектуального розвитку вітчизняної економіки. Визначено, що на сьогодні області, які мають високий узагальнюючий агрегований показник інтелектуального розвитку, є найбільш економічно розвиненими регіонами, через високу

концентрацію вищих навчальних закладів, а відповідно і науковців, техніко-технологічних та інноваційних підприємств із найвищим рівнем патентної активності. Представлені «диспропорції» щодо рівня інтелектуалізації областей підтвердили, що темпи розвитку держави знаходяться у прямій залежності від результатів діяльності її регіонів.

11. На основі узагальнення концептуальних аспектів управління розвитком сфери інтелектуальної власності запропоновано підхід до формування моделі управління об'єктами інтелектуальної власності, який враховує агреговане просторове поле взаємовідносин, що виникають на ринку інтелектуальної власності між учасниками та об'єктами інтелектуальної діяльності, створює можливість ідентифікувати ключові чинники впливу на процес формування та розвиток інтелектуальної діяльності на державному рівні. Запропоновано методологію управління розвитком сфери інтелектуальної власності, яка передбачає поетапну та системну оцінку можливостей та цільових орієнтирів проактивної позиції України щодо створення ініціатив і стандартів взаємодії в сфері інтелектуальної власності залежно від рівня інфраструктурного забезпечення.

12. З метою визначення проблем та напрямків підвищення інтелектуалізації в Україні запропоновано підхід до оцінки розвитку сфери інтелектуальної власності. В межах запропонованого підходу оцінено патентоспроможність сфери інтелектуальної власності за сегментами (винаходи, знаки для товарів і послуг, корисні моделі, промислові зразки), здійснено оцінку фінансового забезпечення та сприятливості правового та політичного середовища, конкурентного простору розвитку сфери інтелектуальної власності. Практична апробація запропонованого підходу дозволила охарактеризувати стан розвитку сфери інтелектуальної власності, що оцінюється як «проактивний».

13. Для формування стійкого попиту на об'єкти інтелектуальної власності розроблений організаційний механізм оцінки ефективності економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності. Встановлено, що драйверами економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності в Україні протягом останніх 5 років є нестабільне політичне та бізнес середовище, що вплинуло на зниження розвитку інфраструктури ринку інновацій у державі та відтік наукових кадрів за кордон.

14. Спираючись на дослідження інноваційних методів прогнозування, запропоновано методичний інструментарій прогнозування рівня інтелектуального розвитку економіки України, який ґрунтується на застосуванні методу статистичних рівнянь залежностей, враховує основні тенденції ключових сфер інтелектуальної діяльності (науки, інформаційних технологій, інтелектуальної власності, освіти). Практична апробація запропонованого підходу дозволила визначити вектор стратегічної спрямованості інтелектуального розвитку економіки України та її областей. За результатами прогнозування встановлено, що рівень інтелектуального розвитку України у перспективі буде зростати за всіма областями України. Найбільш високий рівень інтелектуального розвитку прогнозується у Київській, Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях.

15. З огляду на необхідність організації процесу безперервного інтелектуального забезпечення, що включає створення, генерування, акумулювання, обмін і поширення інформаційно-знанневих ресурсів між усіма учасниками інтелектуального простору, розроблено модель функціонування безперервного

інтелектуально-забезпечуючого механізму сучасної економічної системи. Аргументовано, що найважливішим інтегратором інформаційно-знанневих ресурсів є професійна освіта. Сформовано систему основних стратегічних цілей, пріоритетних завдань та механізми активної дії у напрямку розвитку країни в сфері інтелектуальної власності, реалізація яких забезпечить отримання ефекту синергії у різних областях творчої та винахідницької активності, креативності, сприятиме підвищенню інноваційно-інвестиційної привабливості та економічному зростанню України у перспективі.

16. Для аргументованого вибору альтернатив стратегій фінансування інтелектуального розвитку України розроблено науково-методичний підхід до визначення стратегій фінансування інтелектуального розвитку, практична апробація якого дозволила встановити цільові напрямки фінансування інтелектуальної діяльності за областями на стратегічну перспективу з позицій фінансових асигнувань та економічної ефективності для економіки України. Запропоновано інтегрований підхід до визначення стратегічних напрямків інтелектуального розвитку України, який базується на використанні форсайт-методології дорожнього картування, поєднує в цілісну сукупність ключові цільові установки (реформи) у сферах: освіти, науки, інформаційних технологій та інтелектуальної власності, забезпечує нівелювання комунікаційного розриву між рівнями взаємодії сфер інтелектуальної діяльності та дозволяє державним органам управління здійснити вибір тих стратегічних напрямків, реалізація яких у перспективі є результативною з позицій фінансових асигнувань та економічної ефективності. Практична реалізація розробленої «дорожньої карти» стратегічних напрямків інтелектуального розвитку України створює можливість встановити пріоритетність управлінських рішень щодо управління змінами в сферах освіти, науки, інтелектуальної власності та інформаційних технологій.

17. З метою зростання ефекту комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності Україні запропоновано інтегровану модель взаємодії компонентів інфраструктури комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, яка описує позиціонування в ланцюжку створення цінності у сфері інтелектуальної власності всіх стейкхолдерів, створює можливість всебічної оцінки реалізації бізнес-процесів комерціалізації, враховує результативність інтелектуальної діяльності для кожного з учасників процесу комерціалізації та дозволяє визначити напрямки практичної реалізації об'єктів інтелектуальної власності, які орієнтовані на створення інноваційних товарів технологій або послуг.

18. З метою обґрунтування оптимальної моделі інтелектуальної активності для кожної з областей України запропоновано методичний інструментарій до оцінки геоінтелектуальної активності, який ґрунтується на використанні сучасних інструментів багатовимірної кластеризації у просторовому форматі, надає можливість на основі визначення потенціалу стратегем встановити характерну для кожного регіону України оптимальну модель інтелектуальної активності (прогресивно-активної, помірно-активної та стохастично-активної) та стратегічний вектор її трансформації. Практична апробація запропонованого підходу показала, що для 25% областей України (Одеської, Дніпропетровської; Запорізької; Київської; Львівської; Одеської) характерною є прогресивно-активна модель інтелектуальної активності. Для Донецької області рекомендованою є помірно-активна модель

інтелектуальної активності. Для інших 71% областей України оптимальною моделлю інтелектуальної активності є стохастично-пасивна модель.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Братусь Г. А. Управління інтелектуальною власністю в контексті науково-технічного розвитку економіки України: теорія, методологія, практика. Київ: ДКС центр, 2020. 392 с.
2. Братусь Г. А. Системна модернізація державного управління в Україні: гуманістичний контекст: кол. монографія. Братусь Г. А., Головач Н. В., Дмитренко Г. А., Згалат-Лозинська Л. О., Колпаков В. М., Лапицька Н. І., Помиткін Е. О., Солодков В. Т., Чаусов А. О. / За заг. ред. Г. А. Дмитренка. Київ: ДКС-Центр, 2020. 512 с. (*особистий внесок автора: висвітлено інтелектуальну власність в контексті підвищення конкурентоспроможності економіки постіндустріального суспільства*).

Статті у наукових фахових виданнях:

3. Братусь Г. А. Управління інтелектуальною власністю: особливості теорії та методології. *Ефективна економіка*. № 8. 2017. (Index Copernicus та ін.). URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8201>.
4. Братусь Г. А. Стратегічні напрями розвитку сфери інтелектуальної власності в системі науково-технічного забезпечення України. *Економічні горизонти. Economic horizons: щокв. Наук. журнал*. Умань. Держ. Пед. ун-т ім. Павла Тичини. 2018. № 4(7). С. 205–213.
5. Братусь Г. А. Парадигмальний підхід до управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку. *Ефективна економіка*. № 4. 2018. (Index Copernicus та ін.). URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8211>.
6. Братусь Г. А. Методологія складання прогнозів інтелектуального розвитку вітчизняної економіки. *Ефективна економіка*. № 8. 2018. (Index Copernicus та ін.). URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8305>.
7. Братусь Г. А. Ретроспектива теоретичних підходів щодо сутності та змісту поняття інтелектуальної власності. *Наукові праці МАУП. Серія: Економічні науки*. Київ. Міжрегіональна Академія управління персоналом. 2019. Вип. 1 (57). С. 27–33.
8. Братусь Г. А. Загальні особливості теорії інтелектуальної власності та її захисту. *Сучасні питання економіки і права: зб. наук. праць*. Київ: КМУ. 2019. Випуск 2(10). С. 9–16.
9. Братусь Г. А. Інтелектуальна власність в контексті розвитку постіндустріального суспільства. *Бізнес-навігатор*. Херсон: Вид. дім «Гельветика». 2019. Вип. 6.1–1. С. 61–66. (Index Copernicus та ін.).
10. Братусь Г. А. Сучасний стан та тенденції розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород. 2019. Вип. 28 (1). С. 51–56. (Index Copernicus та ін.).
11. Братусь Г. А. Управління знаннями як основна структурна компонента розвитку інтелектуальної власності. *Наукові праці МАУП. Серія: Економічні науки*.

Київ. Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2019. Вип. 2 (58). С. 32–39. (0,5 д. а.).

12. Братусь Г. А. Генезис державного регулювання системи освіти як пріоритетного напрямку економіки знань. *Інтелект ХХІ*. Київ. 2019. № 5. С. 30–35. (Index Copernicus та ін.).

13. Братусь Г. А. Трансформаційний підхід до структурної архітекτονіки інтелектуальної власності. *Підприємництво та інновації*. Київ: Вид. дім «Гельветика». 2019. № 10. С. 31–38.

14. Братусь Г. А. Методологічні аспекти комерціалізації інтелектуальної власності як форми підприємницької активності в інноваційній сфері. *Університетські наукові записки*. Хмельницький. Вид. ХУУП. 2019. № 4. С. 149–159.

15. Братусь Г. А. Міжнародний досвід державного регулювання та стимулювання розвитку інтелектуальної власності. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. Одеса. 2019. Т. 24. Вип. 6. С. 44–49. (Index Copernicus та ін.).

16. Братусь Г. А., Могилевська О. Ю., Майдан С. В. Інтелектуальна власність як стратегічна складова бізнесу. *Сучасні питання економіки і права: зб. наук. праць*. Київ: КМУ. 2020. Випуск 1(11). С. 25–33. (особистий внесок автора: обґрунтовано проблеми ведення бізнесу із використанням інтелектуальної власності в умовах недотримання норм законодавства).

17. Братусь Г. А. Організаційний механізм оцінки економічного стимулювання розвитку інтелектуальної власності. *Підприємництво та інновації*. Вид. дім «Гельветика». 2020. (11-1). С. 43–48.

18. Братусь Г. А. Інформаційно-знаннєві ресурси в структурі інтелектуальної власності. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Київ: Вид. дім «Гельветика». Т. 31 (70). № 2. 2020. С. 45–51. (Index Copernicus та ін.).

19. Братусь Г. А. Концептуальні засади оцінки інтелектуальної власності. *Причорноморські економічні студії*. Одеса. 2020. Вип. 52-1. С. 65–72.

20. Братусь Г. А. Комплексна оцінка рівня інтелектуального розвитку вітчизняної економіки. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. Херсон: Вид. дім «Гельветика». 2020. № 2(113). С. 39–44. (Index Copernicus та ін.).

21. Bratus H. Methodological aspects of creating evaluation model for intellectual property assessment. *Economic Herald of State Higher Education Institution «Ukrainian State University of Chemical Technology»*. Dnepro. 1(11). 2020. P. 35–42. (Index Copernicus та ін.).

22. Братусь Г. А. Питання формування фрактальної моделі управління об'єктами інтелектуальної власності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент»*. Вид. дім «Гельветика». 2020. Вип. 42. С. 114–118.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

23. Bratus H. (2020) Genesis conceptst abolishment of intellectual propertyas an economic category. *Sciences of Europe*. Praga, Czech Republic. Vol. 3, № 52. P. 13–16.

24. Bratus G. A. (2020) Metodické nastroje pro posuzovani urovne vyvoje objektu dusevniho vlastnictvi. *Modern science – Moderni veda*. Praga. № 7. P. 56–64.

25. Bratus H. (2020) Features of state regulation of intellectual property of Ukraine. *The sciences heritage*. Budapest, Hungary. Vol. 5, № 48. P. 14–17.
26. Bratus H. (2020) Advantages of formation and functioning of intellectual clusters in economy. *Nauka i studia*. № 8(210). Praga. P. 20–27.
27. Bratus H. et al. (2019) State and Trends of the Road Goods Transportation Field Development in Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, [S.l.], v. 10, n. 4, p. 1022–1031. (Scopus та ін.). (особистий внесок автора: уточнено сутнісно-змістову дефініцію розвитку та його ключові властивості).

Праці апробованого характеру та які додатково відображають наукові результати дисертації:

28. Братусь Г. А. Державне регулювання сфери інтелектуальної власності, проблеми сьогодення. *Проблеми модернізації України*: Матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. «Проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку України в умовах європейської інтеграції». (м. Київ, 13 листопада 2019 р.) МАУП. 2019. Вип. 9. С. 345–347.
29. Братусь Г. А. Інтелектуальна власність як основа розвитку постіндустріального суспільства. *Проблеми модернізації України*: Матеріали звітн. наук.-практ. конф. «Проблеми розвитку демократичної державності в світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств (політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспект)». (м. Київ, 28 листопада 2019 р.) МАУП. 2019. Вип. 9. С. 101–103.
30. Братусь Г. А. Інтелектуалізація як важливий фактор соціально-економічного розвитку. *Scientific achievements of modern society: Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference* (Liverpool, United Kingdom, 4-6 December 2019). Cognum publishing House. P. 1031–1035.
31. Братусь Г. А. Актуальні питання державного регулювання сфери інтелектуальної власності України. *Priority directions of science development: Abstracts of III International Scientific and Practical Conference* (Lviv, Ukraine, 28–29 December). 2019. P. 686–689.
32. Братусь Г. А. Знання та інформація як інтелектуальні ресурси економіки. *Science, Society, Education: topical issues and development prospects*: Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, Ukraine, 16–17 March, 2020). P. 405–407.
33. Братусь Г. А. Економічний аспект інтелектуальної власності: сутність та протиріччя. *Проблеми модернізації України*: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. «Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів». (м. Київ, 19 березня 2020 р.) МАУП. 2020. Вип. 9. С. 113–115.
34. Братусь Г. А. Особливості формування сучасної системи відносин власності та їх інтелектуалізація. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності*: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., присвяченої 120-річчю Національного університету «Запорізька політехніка». (14–15 травня 2020 року). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка». 2020. С. 32–34.
35. Братусь Г. А. Особливості формування та функціонування інтелектуальних кластерів. *Eurasian scientific congress. Abstracts of V International*

Scientific and Practical Conference (Barcelona, Spain, 17–19 May 2020). Barca Academy Publishing. P. 650–654.

36. Братусь Г. А. Особливості формування системи управління інтелектуальною власністю. *Проблеми формування та реалізації регіональної економіки*: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 30 травня 2020 року) Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2020. С. 61–63.

АНОТАЦІЯ

Братусь Г. А. Управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку економіки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2020.

Дисертацію присвячено вирішенню актуальної науково-прикладної проблеми, пов'язаної з розробкою й обґрунтуванням теоретико-методологічних засад та прикладних аспектів щодо управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку економіки України.

В дисертації досліджено концептуальні засади розвитку інтелектуальної власності в умовах становлення постіндустріальної економіки. Розкрито теоретичне підґрунтя щодо архітекτονіки інтелектуальної власності у контексті структурних трансформацій. Впорядковано сутнісні взаємозв'язки, структуровано та обґрунтовано категоріальний апарат, пов'язаний із формуванням інтелектуальної власності. Обґрунтовано полісемантичну сутність інтелектуальної власності як економічної категорії. Удосконалено існуючий методичний апарат до оцінки інтелектуальної власності на основі запропонованих концептів та системи показників оцінки інтелектуальної власності.

Проведено дослідження особливостей методології управління інтелектуальною власністю в контексті науково-технічного розвитку. Визначено складові системи науково-технічного розвитку національної економіки та її роль у формуванні інтелектуальної власності. Обґрунтовано парадигмальний підхід до управління інтелектуальною власністю в системі науково-технічного розвитку України. Визначено основні особливості державної політики забезпечення розвитку сфери інтелектуальної власності у провідних країнах світу. Висвітлено особливості державної науково-технічної політики в сфері інтелектуальної власності України, а також розроблено механізм її державного регулювання.

Проведено оцінку стану та тенденцій функціонування сфери інтелектуальної власності України, інтелектуальної та винахідницької активності в системі науково-технічного забезпечення України. Визначено особливості та тенденції розвитку високотехнологічних секторів економіки України. Розроблено модель взаємозв'язку складових компонент та оціночних показників визначення узагальнюючого рівня інтелектуального розвитку вітчизняної економіки та проведено його діагностику.

Запропоновано методологію до управління розвитком сфери інтелектуальної власності. Удосконалено методологічний інструментарій комплексної оцінки рівня розвитку об'єктів інтелектуальної власності. Розроблено організаційний механізм

оцінки економічного стимулювання розвитку об'єктів інтелектуальної власності. Запропоновано методичний інструментарій прогнозування рівня інтелектуального розвитку економіки України.

Обґрунтовано науково-методичний підхід до визначення стратегій фінансування інтелектуального розвитку України. Запропоновано інтегрований підхід до визначення стратегічних напрямків інтелектуального розвитку України, який базується на використанні форсайт-методології дорожнього картування. Розроблено інтегровану модель взаємодії компонентів інфраструктури комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності в системі науково-технічного розвитку. Для обґрунтування оптимальної моделі інтелектуальної активності для кожної з областей України проведено моделювання рівня геоінтелектуальної активності країни.

Ключові слова: управління інтелектуальною власністю, науково-технічний розвиток, комерціалізація, парадигмальний підхід, державне регулювання, інтелектуальний розвиток, рівень геоінтелектуальної активності, дорожнє картування, стратегічні напрями.

АННОТАЦИЯ

Братусь А. А. Управление интеллектуальной собственностью в системе научно-технического развития экономики Украины. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Межрегиональная Академия управления персоналом, Киев, 2020.

Диссертация посвящена решению актуальной научно-прикладной проблемы, связанной с разработкой и обоснованием теоретико-методологических основ и прикладных аспектов управления интеллектуальной собственностью в системе научно-технического развития экономики Украины.

В диссертации исследованы концептуальные основы развития интеллектуальной собственности в условиях становления постиндустриальной экономики. Установлено, что феномен постиндустриального этапа эволюционного развития, заключается в замещении материальных факторов и предоставлении ведущей роли управлению знаниями и информацией, формированию интеллектуальной собственности во всех сферах и отраслях. Раскрыты теоретические основы архитектуры интеллектуальной собственности в контексте структурных трансформаций. Упорядочены сущностные взаимосвязи, структурирован и обоснован категориальный аппарат, связанный с формированием интеллектуальной собственности. Обоснована полисемантическая сущность интеллектуальной собственности как экономической категории. Усовершенствован существующий методический аппарат к оценке интеллектуальной собственности на основе предложенных концептов и системы показателей оценки интеллектуальной собственности.

Проведено исследование особенностей методологии управления интеллектуальной собственностью в контексте научно-технического развития. Разработана матричная модель процессно-функционального подхода к управлению интеллектуальной собственностью. Определены составляющие системы научно-технического развития национальной экономики и ее роль в формировании

интеллектуальной собственности. Обоснован парадигмальный подход к управлению интеллектуальной собственностью в системе научно-технического развития Украины, представленный как система взаимосвязанных базисов: теоретического, эмпирического и методологического. Определены основные особенности государственной политики обеспечения развития сферы интеллектуальной собственности в ведущих странах мира, а также варианты государственного регулирования. Рассмотрены особенности государственной научно-технической политики в сфере интеллектуальной собственности Украины, а также разработан механизм ее государственного регулирования, направленный на повышение конкурентоспособности отечественной экономики.

Проведена оценка состояния и тенденций функционирования сферы интеллектуальной собственности Украины, интеллектуальной и изобретательской активности в системы научно-технического обеспечения Украины. Определены особенности и тенденции развития высокотехнологичных секторов экономики Украины. Разработана модель взаимосвязи составляющих компонент и оценочных показателей определения обобщающего уровня интеллектуального развития отечественной экономики, а также представлена последовательность этапов оценки такого уровня.

На основе обобщения концептуальных аспектов управления развитием сферы интеллектуальной собственности предложен подход к формированию модели управления объектами интеллектуальной собственности. Обоснована методология управления развитием сферы интеллектуальной собственности. С целью определения проблем и направлений повышения интеллектуализации в Украине, предложен подход к оценке уровня развития сферы интеллектуальной собственности. Разработан организационный механизм оценки экономического стимулирования развития объектов интеллектуальной собственности. Предложен методический инструментарий прогнозирования уровня интеллектуального развития экономики Украины.

Разработана модель функционирования непрерывного интеллектуально-обеспечивающего механизма современной экономической системы. Сформирована система основных стратегических целей, приоритетных задач и механизмы активного действия в направлении развития страны в сфере интеллектуальной собственности. Обоснован научно-методический подход к определению стратегий финансирования интеллектуального развития Украины. Предложен интегрированный подход к определению стратегических направлений интеллектуального развития Украины, основанный на использовании форсайт-методологии дорожного картирования. С целью увеличения эффекта коммерциализации объектов интеллектуальной собственности в Украине разработана интегрированная модель взаимодействия компонентов инфраструктуры коммерциализации объектов интеллектуальной собственности в системе научно-технического развития. Для обоснования оптимальной модели интеллектуальной активности для каждой из областей Украины проведено моделирование уровня геоинтеллектуальной активности страны.

Ключевые слова: управление интеллектуальной собственностью, научно-техническое развитие, коммерциализация, парадигмальный подход, государственное регулирование, интеллектуальное развитие, уровень

геоинтеллектуальной активности, дорожное картирование, стратегические направления.

SUMMARY

Bratus Hanna. Intellectual property management in the system of scientific and technical development of the Ukrainian economy. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of economic sciences on a specialty 08.00.03 – economy and management of a national economy. – Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to solving an urgent scientific and applied problem related to the development and substantiation of theoretical and methodological foundations and applied aspects of intellectual property management in the system of scientific and technical development of the Ukrainian economy.

The dissertation examines the conceptual foundations of the development of intellectual property in the conditions of the formation of a post-industrial economy. It has been established that the phenomenon of the post-industrial stage of evolutionary development consists in replacing material factors and giving a leading role to knowledge and information management, the formation of intellectual property in all spheres and industries. The theoretical foundations of the architectonics of intellectual property in the context of structural transformations are revealed. Essential relationships have been ordered, the categorical apparatus associated with the formation of intellectual property has been structured and substantiated. The polysemantic essence of intellectual property as an economic category has been substantiated. The existing methodological apparatus for the assessment of intellectual property was improved on the basis of the proposed concepts and a system of indicators for the assessment of intellectual property.

The study of the peculiarities of the methodology of intellectual property management in the context of scientific and technological development. A matrix model of the process-functional approach to intellectual property management has been developed. The components of the system of scientific and technological development of the national economy and its role in the formation of intellectual property have been determined. The paradigm approach to the management of intellectual property in the system of scientific and technical development of Ukraine is substantiated, presented as a system of interrelated bases: theoretical, empirical and methodological. The main features of the state policy of ensuring the development of the sphere of intellectual property in the leading countries of the world, as well as options for state regulation are determined. The features of the state scientific and technical policy in the field of intellectual property of Ukraine are considered, and the mechanism of its state regulation is developed, aimed at increasing the competitiveness of the domestic economy.

The assessment of the state and trends in the functioning of the sphere of intellectual property in Ukraine, intellectual and inventive activity in the system of scientific and technical support of Ukraine. The features and trends of development of high-tech sectors of the Ukrainian economy are determined. A model of the relationship between the constituent components and the estimated indicators for determining the generalizing level of intellectual development of the domestic economy has been developed, and the sequence of stages for assessing this level has been presented.

On the basis of generalization of the conceptual aspects of managing the development of the sphere of intellectual property, an approach to the formation of a model for managing intellectual property objects is proposed. The methodology for managing the development of the sphere of intellectual property has been substantiated. In order to identify the problems and directions of increasing intellectualization in Ukraine, an approach to assessing the level of development of the sphere of intellectual property is proposed. An organizational mechanism for assessing economic incentives for the development of intellectual property has been developed. A methodological toolkit for forecasting the level of intellectual development of the Ukrainian economy is proposed.

The model of functioning of the continuous intellectual-providing mechanism of the modern economic system has been developed. A system of main strategic goals, priority tasks and mechanisms of active action in the direction of the country's development in the field of intellectual property has been formed. The scientific and methodological approach to the definition of strategies for financing the intellectual development of Ukraine has been substantiated. An integrated approach to determining the strategic directions of intellectual development of Ukraine based on the use of the foresight methodology of road mapping is proposed. In order to increase the effect of commercialization of intellectual property objects in Ukraine, an integrated model of interaction between the components of the infrastructure for the commercialization of intellectual property objects in the system of scientific and technical development has been developed. To substantiate the optimal model of intellectual activity for each of the regions of Ukraine, the level of geointelligent activity of the country was modeled.

Key words: intellectual property management, scientific and technical development, commercialization, paradigm approach, government regulation, intellectual development, level of geointelligent activity, road mapping, strategic directions.

Підписано до друку 18.11.2020 р. Формат 60 x 84/16.

Папір офс. Гарнітура Times New Roman. Друк-
різографія.

Ум.-друк. арк. 1,8. Тираж 150 прим. Зам. № 1811-1.

Віддруковано з оригінал-макета у видавництві «ДКС
центр» Свідоцтво ДК № 3457 від 08.04.2009 р.
04073, м. Київ, Куренівський провулок, 17, т/ф (044) 537-14-34